

૫૭૧૦

લાડકડો લાલજી.

પ્રગટ કરનાર

હિંમતલાલ ગરબડદાસ ગાંધી.

નડીઆદ—અમદાવાદી બજાર.

આવૃત્તી ૧ લી.

સને ૧૮૯૪

નડીઆદ—સત્યસાગર પ્રેસ.

કીંમત ૦-૨-૬ ફક્ત

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એપ્રિલ
પ્રમાણે નોંધાવી રજીસ્ટર કરાવી છે.

અર્પણ પત્રીકા.

રા. રા. મોતીરામ મોહનદાસ
(કાઠીયાવાડ) પીંપળી.

પ્રેમી બંધુ:—

જેવો મારા પ્રત્યે તમારો અપુર્વ પ્રેમ. અને મિ-
ત્ર ધર્મ બજાવવાનો દ્રઢ નિશ્ચય તેવો મેં આજ સુ-
ધી કોઈપણ મિત્ર તરફથી જોયો નથી. તમા-
રા પ્રેમોપકારનો બદલો મારાથી વળી શકે તેમ
નથી પણ આ નજીવું પુસ્તક સહપ્રેમે અર્પણ
કરું છું તે સ્વીકારશો, એવી આશા રાખું છું.

હા. તમારો પ્રેમ બંધન મિત્ર.

હોમતલાલ ગરબદાસ ગાંધી.

પ્રસ્તાવના.

આજ કાલના ઉછરતા જુવાનો જે પુસ્તકો બનાવેછે તેમાં એમ બતાવેછે કે તે માત્ર દેશની સેવાને અર્થેજ બનાવામાં આવ્યું છે. પણ જો તેમજ હોયતો તેઓએ નફાની આશા રાખવીજ જોઈતીનથી. પણ આતો એકના આઠ થતા સુધી પણ કીંમતમાં વધારો કર્યાજ નયછે. તેમ નહીં કરતાં હું કપ્પૂત્ર કરું છું કે આ પુસ્તકમેં મારા પોતાના સ્વાર્થને માટેજ પ્રગટ કર્યું છે. તોપણ હું એટલું યાદ રાખું છું કે મારા પોતાના સ્વાર્થને અર્થે મારા સ્વદેશી બંધુઓને દુર્બોધ નઆપતાં તેઓમાં જેમ કેળવણી નિતી, અને વિવેક વધે તેમ કરવું જોઈએ. અગર જોકે આ મારો ત્રીજો-ચોથો પ્રયાસ છે, તોપણ મારી લઘુવયી મતીને લીધે તેમાં આવેલી ભુલચુક માટે વિદ્વાનો તરફથી માફી મળવા આશા રાખું છું.

પ્રગટ કર્તા.

૫૯૪૦

લાડકડો લાલજી.

પ્રકરણ ૧ લું.

અતી રિજી સિદ્ધી સાથે પ્રસિદ્ધતાને પા-
મેલું આ એક વિશાલ નગર હતું. આ વ-
ખતે તે આખા ગુજરાતની રાજધાની હતું.
ગામની રચનાઓ એવી તો સુંદર મન પસં-
દ હતી, કે ઘણા દુર દેશના લોકોને પણ તે
જોવાનું મન થઈ આવ્યા વિના રહેતું નહીં.
શહેરની યોગરદમ એવો મોટો મજબૂત કીલ્લો
હતો, કે ગમે તેવા જખરા દુશ્મનો છતાં તે
લેવાની કોઈની હિંમત ચાલતી નહીં. પ્રજા
ઉદ્યોગી તેમજ સુખી હતી. લક્ષ્મી દેવી જા-
ણે આજ ગામમાં પોતાના સ્વામી ભગવાન

હોયની! તેમ લોભાઈ ગઈ હતી. શેડીઆઓ અને નગર શેડોની હવેલીઓ જોતાં થાઈ નવો સવો પરદેશી તો ત્યાંનો ત્યાંજ સ્તમ્ભ થઈ ઉભો રહેતો હતો. આખો દીવસ અને રાત્રે પણ ગાડીઓના ધમધારા બંધ થતા ન હતા. હજારો પરદેશી લોકો આ શહેરની લક્ષ્મીથી લોભાઈ ખેતે અહીંજ રહેવાનો નિશ્ચય કરી રહેતા હતા. તેઓ પણ સર્વે પ્રકારે સુખીજ હતા. કેટલાક તો પુષ્કળ પૈસા ખેદા કરી ખેતાને દેશ રવાના કરતા. બજારમાં દુકાનો તરફ જોતાં ત્યાં એટલી તો આહોરોની બીડ હતી, કે જોઈતી ચીજ એકદમ લેવા જતાં મળી પણ શકતી નહીં. વગર મ્યુનીસિપાલેટીએ દીવસમાં બે વખત પાણીથી છંટકા રાજમાર્ગ એવા સાફ હતા કે હજુ આમને આમ ક્યાં સુધી જઈશું, તેનો વિચાર ક્યાં વિના કોઈ પણ માણસ બે ત્રણ ગાઈલ નીકળી જ-

તો હતો. વાંચનાર આ શહેર કયું? તે તે
હજી જાયું નહીં જ હોય? તો હવે તને વ-
ધારે વાર ગુન્યવાડામાં નહીં રાખતાં જણાવ-
વું જોઈએ કે આ શહેર પ્રતાપી મહારાજ
સીદરાજ જયસીંહ દેવની રાજધાની પાટણ
હતું. અને આ વખતે રાજ્ય પણ તેજ કર-
તો હતો. તે શૂરવિર, ન્યાયી, વિદ્વાન તેમજ
સર્વ સદગુણ સંપન્ન હતો.

ઉપર પ્રમાણે પ્રજા વર્ગ સ્વર્ગના સુખો
સાથે જાહોજલાલી ભોગવતો હતો, છતાં આ
વખતે તેમના મોં ઉપર બરપુર ઉદાસી ખુદી
દેખાઈ આવતી હતી. સઘળા બજારમાં ભેગા
થઈ જાણે કાંઈ ભારે બય આવી પડ્યો હોય
તેમ વિચારમાં લીન થઈ જતા. અને જાણે
ખરેખર તે બય તેમના પર તુટી પડ્યો હો-
ય, તેમ થોડી વારમાં વિખેરાઈ જઈ છુપાઈ
જતા. ત્યારે શું તેઓની પાછળ કોઈ મનુષ

ભક્ષી રાક્ષસ લાગેલો હતો? અથવા તો કોઈ ભયંકર હોંસક પ્રાણીનો, કે પરધર્મી દુશ્મનોનો ભય હતો એમ? ના, તેમ કાંઈજ નહોતું પણ સીધરાજના વખતમાં કોઈ અમરશી કરી કોટવાળ હતો, તે તેઓના કર્તાં પણ બૂરો હતો. તે વખતમાં કોટવાળની સત્તા પ્રબળ હતી. કોઈ પણ ફરીઆદી પ્રથમ કોટવાળને મળ્યા શીવાય, અથવા તેની પરવાનગી શીવાય, મહારાજ પાસે ફરીઆદ કરી શકતો નહીં! તેથી કોટવાળ પોતેજ રાજા કર્તા વિશેષ હુંપદ ધરાવતો હતો. પ્રજા જેટલું માન સીધરાજને નહીં આપતી તેથી વિશેષ માન કોટવાળને આપતી. કારણ કે તેમનાપર તેનો એટલો બધો બુલ્લમ હતો, કે સર્વ તેનાથી ખીતા હતા. જ્યારે જ્યારે કોટવાળ બજારમાં ફરવા નીકળતો ત્યારે સઘળા વેપારીથી તે બીખારી સૂધી તેને નમીને સલામ કરતા.

અને તે પ્રમાણે કરતાં જો કોઇ ચુકી જતો
 તો તેને બારે શીક્ષા થતી. આથી સર્વ
 લોક તેનાથી છળ્યાને છળ્યા રહેતા હતા. જો-
 બજારમાં કોઇ અમથીજ બૂમ ઉરાડતું, કે કો-
 ટવાળ સાહેબ પધારે છે, તો સર્વ કોઇ ઉભું
 થઈ જતું. અને પા કલાક સુધી વાટ જોતું
 ઉભુંજ રહેતું. વળી કોટવાળને કોઇપણ ચી-
 નના પૈસા ખર્ચવા પડતા નહીં. સીધા સા-
 માનને માટે નેસ્તી (મોદી) લોકોને માથેજ
 કર હતો. શાક બાજી માટે કાછીઆની દુકાનો
 તૈયારજ હતી. વસાણાં, તથા ઔષધીને માટે
 ગાંધી, તથા પરચુરણ સામાનને માટે મની-
 આરાની દુકાનોની કાંઈ ખોટ નહોતી. કદાચ
 કોઈ ચીજ કોઇ દુકાનદાર આપવા ના પાડતો
 તો, તુરતજ પોલીસ મારફતે તેને પોતાને ઘે-
 ર પકડી મંગાવતો. અને એવોતો સખત મા-
 ર મારતો, કે કેટલાક છ છ મહીના સુધી રી-

ખતા, કેટલાક અપંગ થતા, તથા કેટલાકે તો ચોડી મુદતમાંજ પ્રાણ તજી દેતા હતા. આટલો બધો જીલમ જોઇ પ્રજા કંટાળી હતી. તથા માહારાજ સીધરાજને એ વાતની કેવી રીતે ખબર આપવી, એ વિચારમાં ગરકાવ હતી. તથા કેટલાક ચોટા વચ્ચે ભેગા થઈ વિચાર કરતા હતા. પણ જો એટલામાં કોઈ કોટવાળનું નાગ સાંભળતું, તો જોમ સીંહનો સાદ સાંભળી સીયાળનું ટોળું ચોગરદમ વિખેરાઈ જાય તેમ સઘળા વિખેરાઈ જતા. અને જાણે કોઈજ જાણુતા ન હોય, તેમ આડા અવળી બેસી જતા; તથા કામે વળગી પડતા હતા.

પ્રકરણ ૨ જી.

બરાબર પાંચ થયા છે. ઓખા દીવસના આવતા લૂના ઝપાટા બંધ થઇ હવે પવનની

થંડી દહેરો આવવી શરૂ થઈ છે. નિશાળમાં છૂટી થવાથી છોકરાં હરખાતાં હરખાતાં ઘર બહારી દોડેછે. નગરશેઠો, અને શેઠીઆઓની ગાડીઓ ધમધમાટ કરતી ગામ બહાર બાગમાં, કોઈ સરોવર પર, કોઈ નદીપર જતી નજરે પડેછે. આકાશ તરફ જોતાં પક્ષીઓનાં ટોળેટોળાં પોતાના માળા તરફ જતાં દ્રષ્ટીગોચર થાયછે આ વખતે એક ભભકાદાર પુરુષની ગાડી બજાર વચ્ચે થઈ ચાલી. સઘળા દુકાનદારો ઉભા થયા, અને અર્ધા વાંકા વળી સલામ કરી. ચાલતાં ચાલતાં એક ભવ્ય મકાન આગળ તે ગાડી થોભી. તરતજ પેલો પુરુષ ઉતરી પડ્યો, અને તે મકાનમાં દાખલ થયો. તેને જોતાંજ એક સ્ત્રી ને અંદર બેઠી હતી, તેણે ઉભા થઈ આસને બેસાર્યો; બાદ સ્ત્રી બોલી “ધારા, આજે આપનું મુખાવિંદ અત્યંત ખુશી હોય એમ રૂપદ બાસેછે. તો એ-

તું તે શું ખુશી થયા જોવું છે? તે મને દાસીને જણાવશે. “કાંઈ નહીં પ્રીયા” તે પુરુષે જવાબ દીધો. તમારી ખુશાલીનું કારણ સાંભળી તને પણ ખુશી ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે નહીં. પણ તારું મુખ કમળ આટલું બધું ઉદાસીમાં કેમ દેખાય છે? શું તારે કાંઈ સાથે બોલવું પડ્યું છે? અને તેણે તને ગાળો દીધી છે? જો એમ હોયતો તુરત મને કહે કે હમણાજ તે માણસ આ દુનીયામાં હતું ન હતું કરો નાંખું.” “પ્રાણનાથ, તેમ કાંઈ નથી” સ્ત્રી બોલી “પણ તમારું બે બાઈનું દ્રવ્ય તથા હોદ્દો કોણ બોગવશે એજ વિચાર આજ સહવારનો મારું હૃદય બાળીને ખાખ કરે છે.” એમ બોલતાં તે સ્ત્રીની આંખ આંસુથી ભરાઈ ગઈ. “શાંતી પકડ પ્રીયા,” તે પુરુષ ખુશીના આવેશમાં બોલ્યો. “જેને માટે તું હમેશાં ઉદાસ રહેછે, તેજ તને અચાનક આ-

વી મળ્યું છે.” એટલું બોલી ગળવામાંથી એક ફળ કાઢી તે સ્ત્રીના હાથમાં મુક્યું. “આ ફળ અમુલ્ય છે. અને તે કોઈ અદ્ભૂત જોગી પાસેથી છીનવી લેવામાં આવ્યું છે. ચાલ બહેલીયા. અને આ અમુલ્ય તક ખો નહીં.” તે સ્ત્રી સર્વ સાંભળી ફળ ખાઈ ગઈ.

હજી તે તેમની વાતનો અંત આવ્યો નથી. એટલામાં બહારથી બારણું ઉઘડ્યું અને એક બીજો પુરુષ અંદર દાખલ થયો. આસન ઉપર બેસતાં તે પુરુષ બોલ્યો “ભાઈ, આપણે આપણા સુખ તથા વૈભવ તરફ જોતાં, રાજા કરતાં પણ વિશેષ સમૃદ્ધી ભોગવીએ છીએ. પરંતુ એક પુત્રવિના આ સર્વળું કોણ ભોગવશે, એ વિચારે મારું હૃદય બાળી નાંખ્યું છે. માટે જો મારી ભાભીની ખુશી હોયતો તું ફરીથી લગ્ન કર; અથવા તો હું કરું. માટે તારો શો વિચાર છે તે મને જ-

જાણે. ” “ કાંઈ જરૂર નથી; ” તેણે ઉત્તર
 વાળ્યો. “ ઇશ્વરની+ ગરજવિના સહસ્ત્ર સ્ત્રી-
 ઓ કરવા છતાં પણ પુત્ર પ્રાપ્ત થતી નથી.
 માટે મારા મત પ્રમાણે તો એ વિચાર ફેરવવો
 એજ દુરસ્ત છે. વળી કદાચ મારાથી વિરુદ્ધ
 પડી એ કામ કરશે, તો એમ જોણજે કે તું
 કદીપણ સુખી થનાર નથી. ” એક શબ્દ વ-
 ટીક બોલ્યાવિના તે પુરૂષ ચાલ્યો ગયો. સ્ત્રી
 હસીને બોલી “ વહાલા, ઠીક કર્યું કે તમે ફ-
 ણની વાત તમારા બાઈને જણાવી નહીં. કા-
 રણ કે જો તેને ખબર પડે તો આજથીજ તે
 પોતાની દોલત ઉડાવી મૂકે. ” “ એમતો ક્યાં
 જાકળીઓ ગાંડો હોયકે દીવાળીને દહાડે બેંશ
 ખાય ! ” મુછપર હાથ નાંખતો પુરૂષ બો-
 લ્યો, “ મારી ખરી વાત હું તેને કદી જણા-

+ અવિચારી, અહંકારી, અને મુર્ખ મ-
 નુષ્યની વાતો હમેશાં ડાહીજ હોયછે.

વનાર નહીં. વળી હવેથી તે પૈશા હડાવી ન-
 દે, તેને માટે સખતાઇ કરીશ. તથા ગુપ્ત મા-
 જુસ પણ મૂકીશ. એ વાતની તારે હવે કાંઈ
 ફાંકર રાખવી નહીં. ” એટલામાં એક નોકરે
 આવી ખબર કરી કે વાળુવખત થઈ ગયો છે
 કે તરતજ હડી જાને રસોઇ ખાનામાં પ્રવેશ
 કર્યો. વાંચક, આ સ્ત્રી તથા પુરૂષકોણ ? તે
 બીજું કોઈ નહીં. પણ કોટવાળા-કુશરશી ત-
 થા તેની સ્ત્રી હતી. અને પાછળથી આવેલો
 પુરૂષ તેનો (કોટવાળનો) ભાઈ ખેતશી હતો.

પ્રકરણ ૩ જી. ગોંડલના મંદિરની વાત

ધંટીઓના ઘેર યોગરદમથી સંભળાય
 છે. વલોણાના ધમકારા ઉંઘતા માણસને જા-
 ગૃત કરે છે. મસીદમાં મુસલમાન લોકો ભોંગ
 પુકારી રહ્યા છે. કેટલાક મકાન બહાર ઓટલા
 ઉપર ખેશી શાસ્ત્રનાં પુસ્તકો વાંચે છે. કેટલાક

ઈશ્વર પ્રાર્થના કરેછે. દેવળનાં દ્વાર ખુલવા માંડ્યાંછે. સૂર્યનારાયણનો પ્રકાશ જોવો તેવો પડ્યોછે. આ વખતે એક સિપાઈએ આવી સુયાણીના ધરનું બારણું ઠોક્યું. સુયાણીએ જાગૃત થઈ બારણું ઉઘાડ્યું. અને કોણ અને કોનાતરફ આવ્યાછો એમ પૂછ્યું. સિપાઈએ તેના કાનમાં કાંઈ કહ્યું કે તરતજ તેનામાં કાંઈ નવો જુરશો, અને ઉમંગ આવ્યાં હોય તેમ પોતાને જોઈતું સાહીત્ય લઈ, ઉતાવળી પેલા સિપાઈ સાથે ચાલી ચાલતાં ચાલતાં એક ભવ્ય મકાન આગળ તેઓ આવી પહોંચ્યાં. અંદરથી કોઈ ગર્ભ પીડિત સ્ત્રીની બૂમ બહાર સૂઝી સંભળાતી હતી. તે તરફ પેલી સુયાણીને જવા કહી તે સિપાઈ પોતાના ઉપરી પાસે જઈ પહોંચ્યો. તેણે વળી તેના કાનમાં કાંઈ કહ્યું કે તુરતજ તે સજ થયો. અને પાછો શહેરમાં જવા નીકળ્યો. યોડીવાર

નહીં થઈ એટલામાં કોઈ યુદ્ધા બેશીને તેડી
 વળી હાજર થયો. અમલદારે તે બેશીને સ-
 વ વાતથી વાકેફ કરી ટીપણું ઉઘાડી ઘડીપ-
 ન બેવા હુકમ કર્યો. બેશીએ કહ્યું “ સાહેબ,
 હીંચુ મંગાવી તે એક દાસીને આપો. અને
 ગર્ભ બહાર આવે કે તુરત તે હીંચુ મારા ત-
 રફ ગળડાવા હુકમ કરો. કારણ કે માણસને
 અહીં આવતાં વાર થાય; અને તેથી ઘડીપન
 ખોટી મંડાય, તો તે ઉપરથી બનાવેલા જ-
 ન્મશ્વર પણ ખોટા પડે ” તુરત સીપાઈને હુ-
 કમ કર્યો કે તે કાઠીઆની દુકાને દોડી ગયો.
 સીપાઈએ કાઠીઆ પાસે હીંચું માગ્યું. પ્રથ-
 મતો તેણે આનાકાની કરવા માંડી પણ સી-
 પાઈએ તેના કાનમાં ફકત ચાર અક્ષર કહ્યા કે
 તે બીચારો થર થર ધ્રુજવા લાગ્યો. અને મા-
 ફ માગતાં બે સારાં પાકાં મોટાં હીંચું તેના
 હાથમાં મૂક્યાં. જે લઈ જઈ અમલદારના હુ-

ક્રમ પ્રમાણે દાસીને સ્વાધીન કીધાં અને તે-
 ને જોસીએ કહેલી વાત સારી પેઠે સમજાવી;
 એટલે દાસી લીંબુ લઈ સુવાવડના ઓરડામાં
 ચાલી ગઈ. પુત્રનો પ્રસન્ન થયો કે લીંબુ જો-
 શીમદારાજ પાસે આવ્યું. એટલે ઘડીપણ તેાં
 ધીલછા જોશીએ ઘર તરફ જવા રજા માગી.
 તે મળી એટલે ઉઠી ચાલ્યો “ ઓ તારૂં સ-
 ત્યાનાશ જાયરે કોટવાળા ! ” જોશી ચાલતાં
 ચાલતાં બળકડવા લાગ્યો “ ધર્મિને ઘેર ધાડ
 અને કર્મિને ઘેર કુશળ; એ પ્રમાણે ઓ પર-
 મેશ્વર તેાં એને પુત્ર આપ્યો! હેં! કળીયુગ ખ-
 રેખર વ્યાપી ગયો! પેલો દુલચંદ ખીચારો કે-
 ટલું બધું પૂન્યદાન કરેછે, પણ તેને એક પૂ-
 ત્રી સરખી નથી આપતો. ત્યારે એ કળીયુગ
 નહીંતો ખીજું શું ? ! ! ” એ પ્રમાણે જો-
 લતો ચાલ્યો ગયો.

કોટવાળને પુત્ર થયાની ખબર સાંભળી

પ્રભ નારાજ થઈ. તેનું કારણ બાંચનારના ધ્યાનમાં સહેજ આવશે.

એક પુટી બદામ પણ ખર્ચ કરવાની કોટવાળને બાધા હતી. પણ ‘મફતનાં મરી તીખાં ન લાગે’ એ પ્રમાણે વધામણી આપવા ડોશીવાણીઆ, અને નિશાળમાં તથા સગાં બહાલામાં મીઠાઈ વહેંચવા કદોઈનો ખોડો કાઢ્યો. આ પુત્રનું નામ લાલજી પાડ્યું.

પ્રકરણ ૪ થું.

છોકરાનું બગડવાનું કે સુધરવાનું કારણ માત્ર માખાપજ છે. લાલજી પાંચ વરસનો થયો. એટલે નિશાળે ખેસારી વિદ્યા શીખવવાને બદલે નવી નવી તરેહવાર ગાળો શીખવવામાં આવી. * ખોટનો છોકરો હોવાને લીધે તરેહ

* આજ કાલ એવાં માખાપ ધણાં હોય

તરેહની ખાવાની, પહેરવાની, રમવાની અને
બીજી વસ્તુઓ મળવા લાગી. લાલજી સાત
વર્ષનો થયો, ત્યારે એક દીવસ પોતાના બાપ
સાથે બજારમાં ફરવા જવા તેણે રડવા માંડ્યું.
મફતના નોકરોની ખોટ નહોતી. એક સિમાઈ-
એ તેને ઉચકી લીધો. ચાલતાંચાલતાં બજાર-
માં કોટવાળાની સ્વારી આવી પહોંચી. દુકાન-
દારો સઘળા ઉભા થયા; અને અર્ધા નમી
સલામ કરી. કેટલાક તો હિતાવળમાં પાંચડી
નહીં જડવાથી દુકાનમાં સંતાર્થ ગયા. આગળ
ચાલતાં કંદોઈનો દુકાન તરફ નજર
પડતાં લાલજીએ જલેખી માગી. કંદોઈએ

હ. તેઓ બચ્ચાને કુળવણી આપવાને બદલે
તેને ખોટાં લાડ બડાવેછે. એટલે સુધી કે તે-
ની માને તથા બાપને હ ચોક્ક મરજી મુજબ
ગાળો દેછે, એવા ઘણાદાખલા દ્રષ્ટી ગોચર
આપછે.

તરત તેના ગજવામાં જે ગુંચળાં ધાલ્યાં, પ-
ણુ લાલજી એથી રીઝ્યો નહીં. અને બધી
સેવા માટે રડવા લાગ્યો. કોટવાળે લાલજીનું
રડવાનું કારણ સાંભળી લઇ જલેખીથી બરે-
લી કઠરોટ ઉંચકી લેવા બીજા સિપાઈને હુક-
મ કર્યો. કંદોષ બિચારો સ્તબ્ધ બની ગયો,
અને કથરોટ ઉંચકી જતા સુધી એક શબ્દ
વટીક બોલ્યો નહીં. આગળ ચાલતાં કોઇ ગ-
રીબ માણસ ખજુર વેચવા રસ્તામાં બેઠો હ-
તો. ત્યાં પાછી લાલજીની સ્વારી અટકી. કો-
ટવાળે અંદરથી પાંચ શેર ખજુર આપવા
હુકમ કર્યો. ગરીબ! બીચારો શું કરે? આખો
દીવસ મેહેનત કરતાં બીચારો ચાર આના પે-
દા કરે! તેણે નીચું જોઇ રડતી આંખે ખજુ-
ર જોખી આપ્યું. વળી જો કોટવાળે તેની ર-
ડતી આંખ જોઇહોત તો તેનું આપ્યું વ્હાડીઉં
ઉપડી જાત. માટે આંખમાં આંસુ આવ્યા

હતાં તેને ખાળી ગકલાતે મ્હોડે બોલ્યો.
 “લ્યો મહારા નાના કોટવાળ! ખાઓ ” આ
 પ્રમાણે અતીશે જીલમથી લોકો ત્રાહે ત્રાહે
 પોકારી ગયા હતા. તેઓએ કોટવાળને ટાળ-
 જાતા ઘણા કપાયો યોજ્યા, પણ સધળા વ્ય-
 થ. શુ કરે? જેને ફરીઆદ કરવાની તેનોજ
 અન્યાય ! તો પછી કોને કહેવું ?

લાલજી દીવસે દીવસે મોટા થતો ગયો.
 તેમ તેમ તેને લાડ લડાવામાં કાંઈ બાકી રહી
 નહીં. ગામમાં ફાવે તેમ લૂટે, મારે, ઝુટે, પણ
 તેને કોઈ પૂછનાર ન હતું. દીવસે દીવસે તે-
 ને મીત્રો પણ તેના જેવાજ મળવા લાગ્યા.
 અને લાલજીને લીધે તેમનું પણ બળ ખુબ
 વધ્યું. વળી તેઓ સધળા જીગટીઆ, રંડી-
 બાજ, દારૂડીઆ તથા ગાંજખોરીઆ હતા
 તેમણે પોતાના મિત્ર લાલજીને પણ તે સધ-
 ળા ધંધાથી વાકેફ કર્યો. લાલજી પરણેમો હતો.

અને તેની સ્ત્રી મુશીળ, રૂપવંતી, તથા સદ-
ગુણી હતી; પણ તેના ખરાળ મિત્રોની શી-
ખવણીથી તે તેણીને બોલાવતો નહોતો; સ-
ધળા મિત્રો થોડા વખતમાં એક જુવાન, જુ-
વસુરત ગુણુકાને ત્યાં જવા લાગ્યા. ગુણુકાએ
તેઓને એવા તો ફસાવી નાખ્યા કે તેમને
પોતાને ઘેર જવાનું મન પણ થતું નહીં, અ-
ને જે સીજ તે માગતી તે ગમે ત્યાંથી પણ
પેદા કરી આપવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૫ મું.

ખાઈ પી સધળા લોક પરવાર્યા હતા.
ઉનાળાનો દીવસ હતો તેથી કેટલાક તો ખા-
ધને સૂતા હતા. તાપ ઘણો સખત પડતો હ-
તો તેથી રસ્તા ઉપર માણસ ભાગ્યેજ નજર
આવતું. આ વખતે જડાવ પોતાના બારણા-

માં ઉભી રહી વિચાર કરેછે “અરે, પરમેશ્વર
 જે ભાષ વચ્ચે એક દીકરો આપ્યો. તે પણ
 આવોજ હો!! એને દોસ્તી કેવી!! દાડીયા,
 જુગારી એવાજ એના મીત્રો. વળી ઘેર દીવા
 નેવી બેરી મૂકી પેલી નીચ કૂતરી ગુણકામાં
 એણે શું વધારે જોયું વાડું? પણ એમાં ઈ-
 શ્વરનો શો દોશ? શું આવાત એનાં માળાપ
 નહીં જાણતાં હોય? આપુ ગાંમ જાણેછે તે
 એ કેમ ના જાણે? પણ આતો કોઈ કહેજ
 નહીં. એટલે એ કાવે તેમ કૂદે. વળી તેનો
 બાપ કદાચ નહીં જાણતો હોય, તો એ ગ-
 યાછે તે કહેશે એટલે એ શું કહેછે તે જોઉ-
 છું.” એવામાં સામેથી પાર્વતીને આવતી જો-
 ઈ “વળી મને વિચાર થાયછે, કે આજે વહુ-
 નું મોં ઉતરેલું જણાય છે. માટે નક્કી એણે
 કાંઈ તોફાન કર્યું હશે એમાં શક નહીં” પા-
 ર્વતી આવી પહોંચી અને પોતાની કાઠીજનો

હાથ પકડી દીવાનખાનામાં લઈ ગઈ. કા-
કાજ સાથે ખેસ્તાં પાર્વતી બોલી. “ કાકીજી,
મારા દુખની વાત હું કોને કહું? તમે તો મા-
રાં હીતેચ્છુ છો. વળી તમે મોટાં છો, તેથી
તમારે મોઢે કહેતાં મને ઘણી શરમ આવેછે.
તોપણ કહ્યા વિના સિદ્ધી નથી. કાજ કે
મારું હૃદય જે હોળીના ભડકાની પેઠે બળેછે,
તે બ્યાંસુધી મારી વાત તમને નહીં કહું,
ત્યાં સુધી કદી શાન્ત પડનાર નથી. પેટમાં
બળવાની સગાઈ મારે તમારા વિના બીજા
કાઈની નથી.” આટલું બોલતાં તે રડી પડી.
અને જાણે કાંઈ અસહ્ય સંકટ તેના પર આ-
વી પડ્યું હોય, તેમ બેભાન થઈ જડાવના
બોળામાં પડી. જડાવ પણ એ બાકળી બની
ગઈ અને આંખોમાંથી આંસુ જહેવા લાગ્યાં.
પણ સમયસૂચકતા ધારી પાસે પડેલો પાંજીનો
લોટો ઝટ હાથમાં લીધો. પાર્વતીના બુખસુરત

દયામણા મહેરા ઉપર પાંચી છાંટતાં જરામ
 બોલી. “ઉઠ! વહુ ઉઠ! તારું દુઃખ જોઈ મા-
 રા અંતઃકરણમાં જોકાંઈ થાયછે, તે ધ્રુવરજ જા-
 ન્યુતો બલો છે. પણ હવે તારી વાત સાંભ-
 જ્યા વિના મારાથી રહેવાતું નથી. માટે ઉઠ,
 મારી કુળદીપક વ્હાલી વહુ! ઉઠ! અને તારી
 સઘળી વાત કહે. હું જાણું છું કે તારું દુઃખ
 મારાથી ઓછું થઈ શકે તેમ નથી. તોપણ
 મને કહેવાથી તને જરા શાંતી વળશે. માટે
 હવે વધારે વાર લગાડી તું દુઃખી ન થા.
 અને મને ન કર. કારણ કે તારી વાત સાંભ-
 જ્યા હું એટલી આતુર છું, કે જેમજેમ તું
 વાર લગાડે છે તેમ તેમ મારું કાળજી કપા-
 ધ જાય છે” પાર્વતી હવે જરા સુદ્ધીમાં આ-
 વી અને થોડીવાર પોતાની કાકીજીના મોં ત-
 રફ ટગર ટગર જોઈ બોલો “કાકીજી, તમારી
 હું કેટલી જોશીંગણુ થાઉં! માતા કરતાં પ-

જુ મારા પ્રત્યે તમારો પ્રેમ ધણો. અને પે-
ટમાં બળવાની સગાઈ કેટલી! જેમ રેતીના
રણમાં તાપે તપેલા માણસને એક ઝાડ પ્રાણ
દાતા થઈ પડે, તેમ તમે પણ આ વખત પ્રા-
ણદાતા થઈ પડ્યાં છો. કાકીજી હું ખરું ક-
હું છું કે મારી વાત સાંભનાર અને મને દી-
લાસો દેનાર તમે ન હોત. તો ક્યારનીએ હું
મારાં કૃત્યનો જવાબ દેવા ધવરની હાથુરમાં
હાજર થઈ હોત. આખરે તો મારી સ્થિ-
તી એજ થવાની છે. માફ આયુષ હવે
પુરું થવા આવ્યું છે, એ ખાતરીથી માનો.
કારણ કે જો તેમ ન હોત તો આમ ઉપરા
ઉપરી દુઃખ પડત નહીં. કાલેજ મારા પતી
મારી પાસે આવ્યા; અને મને મીઠાં પણ ક-
મઠી વચને પ્યાર જણાવ્યો; તેથી મેં ધારું
કે હવે એમની મતી કાંઈ સુધરી ખરી. પણ
અફસોસ! મારું ભાગ્ય એવું મોટું ક્યાંથી હો-

યા! જરાબર રાતના બાર વાગતાં જ્યારે હું બ-
 ર નિંદ્રામાં હતી ત્યારે તેમણે ઉઠી મારી પેટી
 ઉઘાડી. સઘળું ધરાણું કાઢી લીધા પછી મ-
 ને બેરથી એવી તો લાત મારી કે મારી કે-
 ડનાં હાડકાં ભાંગીજ ગયાં. પછી એતો ગુણુ-
 કાના ઘર ભણી રહેતે પડ્યા, અને મેં બાકી-
 ની રાત્રી આંસુપાતમાં ગુજરી. હજી પણ બે-
 સતાં, ઉઠતાં, અને નમીને કામ કરતાં મારી
 કમર દુખેછે. હવે હું એમ ધારણું કે આમ
 હવે માત્ર થોડા દીવસ ચાલશે એટલામાં હું
 ઇશ્વરની હજુરમાં પહોંચી જઈશ.” આમ બે-
 લતાં પાર્વતીએ પોતાનાં આંસુ લોવા માંડ્યાં.
 “છાતી રહે, વહુ,” જડાવ ધીરજ આપતાં
 બેલી “સંકટ સમયે ધીરજ રાખી ઇશ્વરની
 મદદ માગવાથી તે હમેશાં વારે ચઢ્યા વિના
 રહેતો નથી, માટે તું તેનીજ પ્રાર્થના કરી મ-
 દદ માગ્ય. નેથી થોડા વખતમાં તારું દુઃખ

દુર થશે. વળી હવેથી તું એનો (લાલજીનો) વિસ્વાસ રાખીશ નહીં. તેનાં આવાં કામે માટે મેં તેના બાપને ઠપકો દેવા એમને મોકલ્યા છે.” “વાર, કાકીજી એસો. મને વાર ઘણી થઈ, માટે હવે હું જાડું છું વળી ઘેર કાંઈ કામ હશે તો સાસુનો ઠપકો મળશે “બન, વહુ, હમેશ અહીં આવતી રહેજો. જેથી તારા દુઃખમાં થોડો ઘણો ઘટાડો થઈ વિશ્રાંતી મળશે.” પારવતી સડ સડાટ કરતી ચાલી ગઈ. એટલામાં ખેતશી આવી પહોંચ્યો. “પ્રી-યા” ખેતશી પોતાની સ્ત્રી સાથે ઘેરતાં બોલ્યો “મારો ભાઈ પોતાના અભીમાનમાંથી જાગૃત થવાનો નહી. મેં તેને સહેજ કહ્યું, એટલામાં તેણે અવળો અર્થ લીધો કે ‘મારે છોકરો છે તે તેને ગમતું નથી.’ ફરી વધારે મેં તેને કાંઈ કહ્યું નહીં, પણ લાગલોજ ઉઠી પાછો ફર્યો. હવે મેં એવો વિચાર કર્યો છે કે

મારે તેની સઘળી ચીકિત્સા જોવી. અને તેટલામાટે બીખારીનેવેશે તેમની પાછળ જામોતીને મહેલે જવું. અને ત્યાં તેના મિત્રોની વાતચીત, ગુણક્રાનો વિચાર, તથા તેના મનસુખા જોવા. કેમ, તારો શો વિચાર છે?” “પ્રાણનાથ” જડાવ બોલી “ગમે તેમ કરો પણ હવે એ સુધરનાર નથી. હમણાંજ તેની વહુ અહીંથી ગઈ. તે બિચારી મારે મોઢે રડી પડી. કાલે લાલજી તેને મેડે ગમે હતો. અને તે બિચારી બોળીને સમજાવી પેટીમાંથી સઘળું ઘરાણું જામોતીને ત્યાં લઈ ગયો” “એમકે?” ખેતશી ચાંદ્રીને બોલ્યો “ત્યારે તો એ ઘરાણાનું કેવી રીતે થયું એ પણ ગમે આજ જણાશે માટે જરૂર આજેજ જવું.

પ્રકરણ ૬ હું.

“ ચારતો યદ ગયા, અને હજુ કોઈ આવ્યું નહીં. આજ ફરવા જવું છે. વળી પણ જામોતી પણ વાટ જોતી હશે. માટે ત્યાં પણ વહેતું જવાયતો ઠીક. આજતો ખુબ તાલમેલ કરી ભબકો બતાવવો, અને મીજબાની પણ આપવી; કે જેથી જામોતી અને સધળા દોસ્તો અન્નદા જાય. અને સધળાં વાહવાહ કરી માન આપે. તથા હુકમ પણ પાળે. મુળતો હું કોટવાળનો દીકરો, એટલે સધળા ખીતા રહેજા! તેમાં વળી ઉપરા ઉપરી મીજબાની આપીએ એટલે પછી પૂછવું શું ? ” એમ વિચાર કરતો લાલજી પોતાના દીવાનખાનામાં આમ તેમ ફરે છે, એવામાં તેના બે ચાર મિત્રો આવી પહોંચ્યા. “ કેમ દોસ્ત, આજે ફરવા આવ્યું છે કે ? ” તીસણીમાં ચઢતાં નારણ જે સર્વથી વહાલો મિત્ર હતો તે બોલ્યો. “ આવર-

દાતો લાંબો જણાયછે. હમણાંજ હું તમારૂં
સ્મરણ કરતો હતો, તેટલામાંતો તમે આવી
પહોંચ્યા.” ‘આજતો પેલીને ત્યાંપણ જવુંછે.’
બીજો મીત્ર ગોવિંદ આંખથી ધસારત કરતો
બોલ્યો “આજ સહવારે હું તેને મળ્યો હતો.
તેણે જરૂર સમ ખાધને કહ્યુંછે કે શેઠને તેડી
લાવજે ‘ચાલો ત્યારે’ લાલજી બોલ્યો ‘આજતો
મીજખાની આપવા વિચારછે. માટે જરા વહે-
લા જઇએ, કારણકે હજીતો આપણે કંદોઈ-
ને ત્યાં અને કલાલની દુકાને રોકાવું પડશે.” એ
ટલું બોલી લાલજીએ પેટી ઉઘાડી, અને અં
દરથી જરીયાની સુરવાળ, અસ્ત્રી કરેલું અંગ
રખું, કમરે બાંધવાનું સેલું, બત્તી ઘાટની પા-
ઘડી, વિગેરે તમામ રાજવંશી ડ્રેસ કહાડી પ
હેરી લીધી. કમરમાં કટાર, તથા જીવતી તર-
વાર પણ બાંધી દીધી. પોતાના મિત્રોને નોકર
બનાવી, આ વેશ ધારી રાજા હવે બજારમાં

નીકળી પડ્યો. કંદોઈની દુકાન પાસે આવતાં એક નોકરને અંદરથી જોઈતી મીઠાઈ ઉપાડી લેવા હુકમ કર્યો. તરતજ એકજણ દુકાન ઉપર ચઢી ગયો; અને કંદોઈને માર મારી એક કથરોટમાં સઘળી મીઠાઈ ગોઠવી લઈ ચાલવા માંડ્યું. “ સખુર ” લાલજીને એકદમ યાદ આવ્યાથી જોલ્યો “ હજી આપણે કલાલની દુકાને તો ભુલી ગયા. ચાલો ત્યારે કોઈ મજુરને જોળી કાઢો એટલે તેને માથે કથરોટ મૂકી, આપણે જઈ પાટલીઓ લાવીએ. ” એવામાં ખેતશી (લાલજીનો કાકો) ગરીબ મજુરને વેશે હાથમાં આવ્યો. તેને માથે મીઠાઈની કથરોટ મૂકી, સઘળા આગળ ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં લાલજીએ નારણને કહ્યું “ કેમ પેલો દોરો વેચ્યો કે ? તું જાણે છે તો ખરે કે એવિના પાકીની સઘળી સીજે મેં જામોતીને આપી દીધીછે. અને હવે સઘળી આશા

તેના ઉપરજ છે. ” “ તેતો ખોવાઈ ગયો ” નારણુ ગભરાઈને બોલ્યો. “કાલે મેં તે મારા કબજાના ગજવામાં મૂક્યો હતો. તે ધરમાંથી કાઢ્યો કાઢી લીધો હશે ” “ ત્યારે હવે ? ” લાલજી પણ ગભરાઈને બોલ્યો “ તને કાઢ ઘેર પૂછશે તો તું શું કહીશ ? ” “ તેને માટે તો પ્રીકર નહીં ” નારણુ જવાબ દીધો “ ધણું કરીને તો કાંઈ પૂછનારજ નથી. કારણકે સઘળા ધરનાં મારાથી બીહિછે કે ‘ વખતે કાંઈ કહીશું તો નાશી જશે ’ માટે કાંઈ પૂછશેજ નહીં; અને કદાપી પૂછશે તોપણ આપણેતો કહેવના કે હું કાંઈ જાણતો નથી. “હા”લાલજી બોલ્યો “એમજ કહેવું ” એ પ્રમાણે વાતો કરતા તેઓ કલાલની દુકાને જઈ ચઢ્યા. આ વખતે કાંઈ ઇજારો નહોતો. પણ-દુકાનદારો કાઢીને વેચતા. તેમાંના એક જણની દુકાને જઈ સઘળા એક એક સીસો જડપી લઈ હાથમાં

લટકતો રાખી ગુણકાના ધર લરક જવા નીક-
ળી પડ્યા. મજુર વેશે ખેતશીએ તેમની સઘ-
ળી વાતો સાંભળી હતી, અને હજુ આગળ શું
બનેછે તે જોવાની ઉત્કંઠા ધરાવતો તેમની
પાછળ ચાલ્યો.

પ્રકરણ. ૭ મું.

સરીયામ રસ્તાપર આવેલું રાજના મહેલ
કરતાં પણ સરસ આ એક ભભકાદાર મકાન
હતું. બહારનું નકશી ચિત્ર અને કોતર કામ
કામપણ માણસને એટલું આકર્ષણ કરતું, કે
ત્યાંથી આગળ જવાનું મન કોમ કરી શકતું
નહીં. કેટલાક અજાણ્યા પરદેશી મુસાફરોતો
તેને ખરેખર રાજ મહેલજ ધારતા. બહાર
ઓટલા ઉપર એક ગોળ સુંદર સોંઠી ગોઠવેલી
હતી. આ મહેલના આગળના ભાગમાં એટલે
સરીયામ રસ્તાપર એક સુંદર જરખો આવી

રહ્યા હતો. તેને એવો સરસ સણુમારવામાં આ-
 બ્યો હતો, કે તેને જોવાને થોડ્યાવિના કોઈ
 હતાવળીઓ વટેમાર્ગે પણ આગળ જઈ શકતો
 નહોતો. આ જરૂઆમાં આ વખતે એક ખુબસુરત
 બાઈ એટી હતી. જેનાં હરણના જેવાં નેત્ર ર-
 સ્તે જનારા પુરુષોને પોતાની કટાર એવી જો-
 રથી મારતાં, કે તેનો સખત જખમ કોઈ
 વિરલો પુરુષજ ખમી શકતો. તે સ્ત્રીની આ-
 સપાસ વળી એ સુંદર નાબુક જીવાન તારણી-
 ઓ (દાસીઓ) હુકમ ઉઠાવા ઉભી હતી.
 તેમની સાથે વાત કરતાં તે સ્ત્રી બોલી “દા-
 સી, જે ઉછરતો જીવાન હમણાં થોડા રોજથી
 અહીં આવેછે, અને જેણે આપણને પુબ્બજ
 અલંકારો તથા દ્રવ્ય આપ્યું છે, તે આ રસ્તે-
 થી જાયતો સરત રાખજો.” વાંચેક, હજુ ટું
 ઘુંચાતો હશે કે વળી આ સ્ત્રી કોણ? તે આ-
 પણી વાર્તાના નાયક લાલજીની રાખેલી મુણક

જામોતી હતી. અને તે પોતાની દાસી સાથે
 ઝડપામાં બેસી લાલજીનીજ રાહ જોતી હતી.
 એવામાં લાલજી પોતાના મિત્રો સાથે આવતો
 તેની નજરે પડ્યો; કે તુરત તે ઉભી થઇ દી-
 વાનખાનામાં ચાલી ગઇ. લાલજી પણ જુવા-
 નીના તોરમાં ધમધારા બંધ સીંઢી ઉપર ચઢી
 દીવાનખાનામાં દાખલ થયો. લાલજી પલંગ-
 પર પડ્યો. અને દાસીઓએ ખુરસીઓ ગોઠ-
 વી જેપર સઘળા મિત્રો બેસી ગયા. મજબૂરના
 માથાપરની કથરોટ નીચે ઉતારવામાં આવી,
 જેમાંની મીઠાઇ પીરસવા લાલજીએ જામોતી-
 ને ફરમાવ્યું. જામોતીએ મીઠાઇ વહેચવા માં-
 ડી એટલે લાલજીએ મજબૂરને પૂછ્યું. “ કેમ
 રે, મજબૂર, તારે રોકડા પૈસા જોઇશું કે અ-
 હીં જમવું છે. ? ” “ સાહેબ ” મજબૂર બોલ્યો.
 પૈસાતો હમેશાં મળે છે. પણ આવી મીઠાઇ મેં
 કદી આપી નથી. માટે જો મને અહીં જમા-

ડશોતો મોટી મહેરબાની થશે.” જામોતીએ
 મળુરને પણ મીઠાઈ આપી. સધળાએ ખાવા
 માંડ્યું. દીવાનખાનાનો ઠાઠ જોઈ મળુરતો ખા-
 વાનું પણ લુલી જતો. તેણે વિચાર કર્યો કે
 “ મારંતો શું, પણ માહારાજ સીધરાજનું
 દીવાનખાનું પણ આટલું ભભકાદાર નથી. ”
 દીવાનખાનાની સઘળી ભીંતોએ અરસા જડી
 દીધા હતા. તેથી દીવાનખાનામાં કેટલાં માણ-
 સ બેઠાંછે, તે અજાણ્યો. માણસ ગણી પણ
 શકે નહીં. પણ આ મળુરે તો ઘણાં દીવાન-
 ખાનાં જોયાં હતાં, તોપણ આ દીવાનખાનું સ-
 વથી શ્રેષ્ઠે એમ માન્યું. જમતાં જમતાં લા-
 લજીએ જામોતીને પુછ્યું “ જો પ્યારી, સા-
 મા અરસામાં આપણા બેમાં કોણ વધારે ભ-
 ભકાદાર દેખાયછે ? ” “ વાહ પ્યારા ” જા-
 મોતી હસીને બોલી “ તમારી વાત કોનાથી
 થાય. તમારો જન્મજ કોઈ નવા ચોંધડીઆ-

માં થયો હશે. નહીંતો આટલું બધું રૂપ હો-
ય નહીં. હું ધારું છું કે તે દીવસે સુર્યગ્રહણ
હશે અથવાતો વદ પુનમની રાત્રી હશે. વળી
જન્મ વખતે નીંબાડા પુટેલા એમાંજરા ફેર
નહીં” “એટલે ? ” પોતાનાં વખાણુ થાયછે
એમ જાણી લાલજી ખુશી થઈ બોલ્યો. એ-
નો શો અર્થ ? ” “ એટલેકે ” જન્મોત્પત્તિએ
અર્થ કરવા માંડ્યો, ગૃહણને દીવસેસુર્યનું તેજ
વધારે હોયછે તથા વદ પુનમને દીવસે તો આ-
ખી રાત્રી અંદરનું તેજ પણ બહુજ હોય. અને
તે વખતે જેનો જન્મ થાય તે ખચીત સ્વરૂપવા-
ન હોયજ. વળી તમે સૂરવીર તથા કોઈથી ડરો
નહીં તેવાછો. તેનું કારણ એમ કે જન્મથીજ
નીંબાડા પુટયા એટલે કાનની ધાક મટી ગઈ.તે-
થી તમે સૂરવીર નીપજ્યા. ” “ વાહ, ખારી
વાહ ” લાલજી ખુશીના આવેશમાં બોલ્યો “ હું
પણ એમ જાણું છું કે તે દીવસે મારા વગર

બીજો કોઈ જન્મો નહીં હોય. કારણ હું જાણું છું કે આ દુનિયામાં મારા જેવો બીજો કોઈ નથી. ચાલ એ વાત હવે જવા દે, પણ આજે કોઈ પટ્ટો ખોળી લાવી છે કે નહીં.” “હજી કાલ જાણીના તો રૂપીઆ લાવો,” જામોતી ખેલી. “મારે રોકડા રૂપીઆની સરત હતી. પણ શરમને લીધે તે વખત મેં તમને જવા દીધા” “તેમાં શું?” લાલજી ખેલ્યો” કાલે તને સાત હજારના દાગીના મારી વહુ પાસેથી લાવી આપ્યા છે તેમાંથી પરમ દીવસના રૂ. ૫૦૦૦ જતાં બાકી ૨૦૦૦ (બે હજાર) રહ્યા એટલે કાલના તો તું ફક્ત ૩૦૦૦ હજાર માગે. તે ત્યાં આજ લાવી હોત તો આઠ હજાર ભેગા ના આપત? મારા કાકાના ઘરમાં આજે ઘે મૂકવા વિચાર છે તો જે મંદર વીસ હજાર હાથમાં આવશે, તે હું તનેજ આપીશ. માટે આજતો સત સુધીમાં ગમે ત્યાંથી ખોળી લા-

વ. કેમ એ મજ્જુર, તું મારી સાથે આવીશ? અમે તને ઘણા પૈસા આપીશું; જેથી તું રોજ રોજ આમ મીઠાઈ ખાતો થઈશ.” મજ્જુર ગભરાયો, પણ ‘છતા થવાથી જીવ જશે.’ એમ ધારી તે વખતે હા કહી. છેવટે કાકાનું ઘર ફાડવાનું નક્કી કરી, લાલજી બોલ્યો “ખ્યારી, તારા રૂપીયાની તું બીલકુલ ફીકર કરીશ નહીં. એમ બાળુજે કે એથી ચોગણા રૂપીયા આજ રાત્રે તારા બોળામાં પડશે. માટે જરૂર કોઈ ખુબસૂરત પટ્ટાની સોધમાં રહેજે” “એતો આ લાવી એમ બાળો,” પણ જો જો પેલી પારવતીના રૂપને મોહી પડતા ! હું અહીં તમારી વાટ જોઈને બેસીશ. “સાફ બેશ, ત્યારે અમે જરા તલાવપર હવા ખાઈ આવીએ.” સંવળા ઉઠ્યા, અને તલાવ બાળીને રસ્તે પડ્યા. ચાલતાં ચાલતાં પેલો મજ્જુર લાલજી તરફ ડોળા ધુરકાવી બોલ્યો “એ અકલના

દુસ્મન લાલજી, ખેતશી હું પોતેજ. સાઈં થયું કે હું તારી સાથે આવ્યો. હવે જોઈકું કે તું મારું ઘર કેવી રીતે ફાડેછે.” સઘળા સ્તબ્ધ બની ગયા. અને લાલજી ગભરાયો, પણ એક શબ્દ વટીક બોલ્યા વિના પોતાને માર્ગે ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૮ મું.

આખા દિવસના આવતા લૂના ઝપાટા બાંધ થઈ હવે શીતળ પવન મગજને શાંત કરવા વાયછે. પલટણોમાં ક્વાયત ચાલી રહી છે પક્ષીઓનાં ટાળે ટાળાં પોતાના માળા તરફ જતાં નજરે પડેછે. ચરવા ગએલાં ઢોર ઘર તરફ પાછાં ફર્યા છે. ગામ બહાર આખાડામાં કેટલાક અલમસ્ત લોકો કુસ્તી ખેલે છે. કેટલાક હવા ખાવા જાય છે. કેટલાક તો તળાવની પાળે ખેતી મધુર ગાયન ચલાવે છે.

આ વખતે એક અન્નણ્યો ક્ષત્રી પાટણની
 ભાગોળમાં આવી પહોંચ્યો. ઘોડાને સરોવર-
 માં પાણી પાયા પછી, તે ક્ષત્રી પોતાની સ્ત્રી-
 ના હાથમાં ઘોડાની લગામ સોંપી, મકાન ખો-
 લવા ગામ તરફ ચાલ્યો. હમણું રાત પડશે
 એવા ભોથી તે જરાવાર પણ નહીં થોભતાં
 ઉતાવળોજ ચાલ્યો ગયો. તેને થોડી વાર થઈ
 નથી, એવામાં લાલજીની સ્વારી ત્યાં આવી
 પહોંચી. તેણે આ સ્ત્રીની ખુબસુરતી જોઈ
 એટલે હવે તેને શી રીતે મળવું તે વિષે વિ-
 ચાર કરવા માંડ્યો. વાંચક, તું લાલજીના ગુ-
 લુથી અન્નણુ નથી. હવે તેણે તેને મોહ પા-
 સમાં નાંખવા ઉપાયો યોજવા માંડ્યા. બીડી-
 ના કુમાડા કાઢવા માંડ્યા, રાગડા તાણવા
 માંડ્યા, તથા પોતાની બડાઈનાં બાપણુ લં-
 બાવા માંડ્યાં; પણ કશાથી આ સ્ત્રીનું મન
 લલચાવું નહીં. ત્યારે હવે કેવી રીતે મળવું

તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો; એવામાં તેને યાદ આવવાથી તે મિત્રો પ્રત્યે બોલ્યો “ઉઠો આવજો તો પહેલા નાંજરનો શીકાર હાથમાં આવ્યો છે.” એટલું બોલી સધળા મિત્રો સાથે પાછો ફર્યો અને વળી પાછા જામોતીના મકાન પર સડસડાટ કરતા ચઢી ગયા. લાલજીએ તેના ગળામાં હાથ નાંખી કહ્યું એક ખુબસુરત સ્ત્રી હતું આજે જોળી લાવ્યો છું. તે જો તું મને લાવી આપે તો તને દસહજાર રોકડા આપું મેં મારા કાકાના ઘરમાં ખાતર પાડવા માંડી વાળ્યું છે, પણ હજી મારી સ્ત્રી પાસે દાગીના પુરકળ છે તથા તેથી પણ ખુટશે તો મારી માના સધળા દાગીના તારા ગળામાં નાંખીશ. માટે ઉઠ, જલદી કર નહીંતો તે પાછી ડોણુ જાણે ક્યાંય જતી રહેશે. તો એવો ફક્કડ માલ ફરી મળનાર નથી. હું પણ ઘેર જાઉં છું અને તારી ત્રેવડ કરી જલદીજ પા-

છો આવીશ” એમ કહી અન્ને જુદાં પડ્યાં. સાલજીની ખતાવેલી જગ્યાએ જામેતી જઈ પહોંચી. અને ધીમે ધીમે તેની પાસે વાત કરતાં બોલી “બાઈ, આપ કોણ છો? અને અહીં એકલાં કેમ બેઠાં છો?” “હું ક્ષત્રાણી છું” વિરમતી કે જે પેલી સ્ત્રીનું નામ હતું તે બોલી “એ શીવાય વધારે વૃત્તાંત હું અજાણ્યા ગાણુસ પાસે કહી શકતી નથી.” “હા, તમને અજાણ્યું લાગેછે ખરું.” જામેતી બોલી “પણ હું સીધરાજ મહારાજના જનાનાની દાસી છું, માટે જે મને કહેવાય તેમ હોય તો કહેવામાં કાંઈ હરકત નથી.” વિરમતી સીધરાજનું માણુસ જાણી બોલી “જે હું જુલતી ન હોઉં તો હું ધારું છું કે સીધરાજ જયસીંહ દેવ મારા મામાજી થાયછે” ‘એમકે?’ જામેતી બોલી “ત્યારે તો આમ આરોપાર જવાય નહીં. હું મહારાજને ખબર કરું છું.”

અને હમણાં તમને તેડવા રથ આવશે, માટે કાંઈ જશો નહીં.” એટલું બોલી જામેતી ઘેર ગઈ. અને બે દાસીને અંદર બેસારી સિંધરામ મોકલી દીધો. દાસીઓ નીમેલી જગ્યાએ ઉતરી પડી અને વિરમતી પાસે આવી બોલી “ પરમાર પણ મહારાજ પાસે બેઠા છે અને તેમણે સીંધરામ તમને તેડવા મોકલ્યો છે માટે ચાલો બેસી જાવ.” વિરમતીએ વિચાર્યું કે જરૂર પેલી દાસીએ સીંધરામને ખબર કહેલી, અથવા તો પરમાર પોતાની મેળે તેમને મળવા ગએલા એમાં જરા ફેર નહીં. જો પરમાર ત્યાંજ હોય તો મને પણ ત્યાં જવાને કાંઈ હરકત નથી. એમ ધારી સીંધરામની પાછળ ઘોડાને બાંધી સીંધરામમાં ચઢી બેઠી.” દાસીએ હાંકનારને ઇશારત કરી કે તુરત સીંધરામ જામેતીના મહેલતરફ મારી મૂક્યો. અહીં પણ જામેતી તમામ સોઈ જ-

નાનખાના જેવીજ કરી તેની વાટ જોતી બેઠી
 છે, તેવામાં સીધરામ આવી પહોંચ્યો. સીધ-
 રામમાંથી બિચારી બોળી પણ સતી ક્ષત્રા-
 હીને તેનું શીયળે ભંગ કરવાના ધરાદાથી
 અહીં ઉતારી લેવામાં આવી. પેલી તરફ જ-
 ગદેવ પરમાર (વિરમતીનો ધણી) ગામમાં જ-
 ઇ ઘર બોળી કાઢી પોતાની સ્ત્રીને તેડવા આ-
 વી પહોંચ્યો. પણ અશ્વેસ! ત્યાંતો કોઇ દી-
 ડું નહીં. ધણા તદ્દ વિતર્ક કર્તો આસપાસ
 ફરી વળ્યો, પણ કંઈ જોવામાં આવી નહીં.
 ત્યારે વળી પાછો ગામમાં બોળવા આવ્યો.
 પણ પત્તા લાગ્યોજ નહી. ત્યારે વળી ક્યાં
 જવું અને શું કરવું તેનો વિચાર કરતો આ-
 મ તેમ બે ચાર કલાક ફર્યો. અંતે નિરાશ
 થઇ સહવારે તપાસ કરવા વિચાર ઠેરવી, તે
 પોતાના બાડે રાખેલા મકાન તરફ ફર્યો. અહીં
 તરેહ તરેહનાં પક્ષાનથી ભરેલો થાળ લઇ

એક દાસી વિરમતીના ઓરડામાં આવી. તેણે થાળ મુક્યો; તે જોઈ વિરમતી બોલી “પરમારે સોગન ખાધા છે કે જ્યાંસૂધી હું મારી પેદાશ ખાઈશ નહીં ત્યાં સુધી કદી મોઠાઈ જમીશ નહીં.” અને તેથી હું પણ તે ખાતી નથી. માટે આ થાળ પાછો લઈ જ” દાસીએ થાળ ઉઠાવી લીધો, અને પોતાની બાઈને સર્વ લકીકત કહી. જમોતીએ તરતજ કંદોઈની દુકાનેથી મોળી પુરી મંગાવી દાસી સાથે મોકલી. દાસી થાળ લઈ વિરમતી પાસે આવી અને પોતાની બાઈના શીખવ્યા મુજબ બોલી “ખાસ મહારાજને રસોડેથી પરમારે આ થાળ મોકલ્યો છે.” વિરમતીએ ખરું માન્યું અને પોતાની રૂચી પ્રમાણે જમી. એટલામાં દાસીએ પલંગ તૈયાર કર્યો; અને ત્યાં સુઈ જવા કહી દાસી આવી ગઈ.

પ્રકરણ ૯ મું.

સાંજને વખતે એક સ્ત્રી પોતાના જર-
ખામાં બેઠી છે. જોકે તે સ્વરૂપવાન છે; છતાં
આવખતે તેનું મુખાવિંદ નીસ્તેજ જણાતું
હતું. બનણે કાંઈ ભારે સંકટ તેના પર આવ્યું
હોય, પણ તે ગુપ્ત રાખવા ધારતી હોય, તે-
મ ધીમે ધીમે રૂએ છે. તેના સુંવાળા, ખુબ
સુરત, રાતા ગાલપરથી આંસુ ટપકે છે. અને
બનણે તે પોતાના છુટકા માટે ઇશ્વરપ્રાર્થના
કરતી હોય, તેમ બાસે છે. દિવાળીની વખત
થઈ ગયો છે, છતાં હજી તે અંધારેજ બેસી
રહી છે. ત્યારે શું તે આગસુ હતી ? ના. પણ
ભારે દુઃખને લીધે આ વખતે તેનું હૃદય બ-
રાઈ આવ્યું હતું. તેથી તેને પોતાની આસ
પાસ શું થાય છે, તથા વખત કેટલો થયો છે,
તેનું કાંઈજ બાન નહોતું. હજી પણ તે વધા
રે વાર બેસી રહી હોત, પણ એટલામાં તે

જગ્યાએ એક ફક્ક જીવાન આવી પહોંચ્યો. તે મોઢેથી ધમકાવી બોલ્યો 'કેમ આટલું બધું અંધારું થયું છે, તોપણ હજી બાન નથી કે ? ચાલ દીવો કર' આ શબ્દોથી તે સ્ત્રી એકદમ ચોંકી ઉભી થઈ, અને લાગલોજ એક બબકાદાર લેંમ્પ સળગાવ્યો. 'ચાલ હવે તારી પાસે જેટલું ધરાણું હોય તેટલું મારે સ્વાધીન કર.' તે પુરૂષ જીરુસાથી બોલ્યો. જો કે આ શબ્દોથી તે સ્ત્રીને દાઝ્યા ઉપર ડામ લાગ્યોતો ખરો; પણ સમયસૂચકતા વાપરી બોલી, "પ્રાણાધાર, મેં આપનો એવો શો અપરાધ કીધો છે કે આપે મને છેકજ વિસારી દીધી? કદાચ અબાણતાં મેં આપનો કાંઈ અપરાધ કીધો હોય, તો માફ કરો. શું આપને મારી જરાએ દયા નથી આવતી? વળી તમે કહો જોઈએ કંઈ મર સ્ત્રીએ ખસ્મુરૂપતે સુખ આપ્યું? ગુણકા કોઈની થઈ છે? ને થશે પણ

ખરી? જ્યાં સુધી તમારી પાસેથી ધૂતી ખા-
વાતું મળશે, ત્યાં સુધીજ તે તમને માન આ-
પશે. પણ પછી તે તમારા સામું પણ નહીં
જીવે.” “શું મારા સામું નહીં જીવે?” પુરૂષ
આહંકારમાં બોલ્યો “તો પછી કેના એના ખા-
પના સામું બેનારી છે? તું મારા આપને ન-
થી ઓળખતી? મને તરછોડીને શું એ ગામ-
માં રહી શકશે પણ ખરીકે?” “એમાં જરા
પણ શક નહીં” સ્ત્રીએ ઉત્તર દીધો તમેતોશું
પણ તમારા કરતાં વધારે સત્તાવાળાઓને, અ-
ને રાજાને પણ તેણે છોડ્યા નથી. તમે બ-
ણ્યા નથી. એટલે તમને એ ખાખત માહેતી
નથી. પણ મેં ઘણે ઠેકાણે વાંચ્યું છે, કે તેણે
ઘણા રાજાઓને, તેમજ લક્ષાધીપતી શેઠીઆ
ઓને, તેની લક્ષ્મી ધૂતી લઈ બીજા માગતા
કર્યા છે.” “બેશ, બેશ, હવે તું બહુ ડાહી ને વિ-
દ્વાન છે તે જાણી” વચમાં પુરૂષ બોલી ઉઠ્યો

ચોપડીઓમાં લખેલું સાચુ હોયજ નહીં. એ
 તો લોકોના પૈસા ધૂતી ખાવા, એટલે મનના
 ખુદા મૂકે. એટલે તારા જેવી મુર્ખ હોય તે
 સાચું લઈ પડે. નહીંતો મોટા મોટા વિક્રમ
 જેવા રાજાઓ, ગુણકાને ત્યાં જતા, તો શું
 આપણે તેના કરતાં વધારે કે? હું” ‘તે ખરું છે.’
 સ્ત્રી સમજણુઆપતાં બોલી “પણ તે વખતની
 વાત જુદી. તે વખતે તો ગુણકાઓ તરફથી
 સારો બોધ મળતો. વળી ત્યાં સાંગીત શાસ્ત્ર
 પણ શીખાતું. વળી ત્યાં જનારની અક્કલ એ
 ટલી વધતી, કે તે કદી પણ દુનિયામાં ચા-
 લતી ઠગાઈઓથી ઠગાતો નહીં. તે વખતમાં
 ગુણકાઓ પુરૂષનું વિત વિષય જેવા નીચ ક-
 મથી હરી લેતી નહીં. પણ માત્ર ગાયન અને
 નૃત્યથીજ હરી લેતી. આજતો તેની તરફ ન-
 જર કરતાં પણ લોકો આજ મૂંઝે. અને ત્યાં
 જે પુરૂષ ગયો તેને કદી પણ નીચ કર્મ કરા-

વ્યા વિના છોડશે નહીં. અને એથી કુલાઇને મુર્ખાઓ ખુશી થાય છે, અને આ મારીજ સ્ત્રી છે, તે હવે મારા વગર રહી નહીંજ શકે એમ સમજી જેમ પતંગીઉ દીવામાં ઝંપલાઇ પડે, તેમ ઝીકાઇ જાય છે. અને આખરે પોતાનું ધન, તન, આયર, તથા મનની ખુવારી કરતાં, કોઇ વખત જીવ પણ ખોઇ બેસે છે. અને જે જીવતા રહે છે, તે પણ મુવેલાજ. કારણ કે ગુણકાની પાછળ અનેક વ્યસનો લાગેલાં છે. જુગાર, દારૂ, ગાંજો તથા ચોરી એ ચારે વ્યસન ત્યાં જનારને વળગે છે. જેમ કોઇ નાપાક ખવીસ માણસને વળગ્યા પછી તેનો જીવ જતાં સૂધી છોડતો નથી, તેમ આ વ્યસનો ગુણકાના દરેક ચારીને વળગે છે; અને તે મરતા સુધી તેને છોડતાં નથી. કંગાળ થઇ ગયા પછી જોકે ગુણકા તેને તજી દે છે તોપણ આ આરમાંથી એકે વ્યસન તેનાથી દુર થતુંજ

નથી. તેને મરતી વખતે પણ તેનાં સગાં સ-
બધી તેનાં નીચ કમોંથી સંધરતાં નથી. અ-
ને આખરે રીખી રીખીને પોતાનાં કૃત્યનો જ
વાળ દેવા ઇશ્વરની હજુરમાં પહોંચી જાયછે.
માટે જો માફ કહ્યું માનો તો આજથી તેને
તજી દો. હજી પણ તમને ખાતરી થઇ ન
હોય, તો જુવો પ્રત્યક્ષ દાખલો એજ કે તેણે
તમને માફ ધરાવ્યું લેવામોકલ્યાછે;” “ચુપ રહે
હવે તારી, સવરી બંધ કર’ પુરૂષ એકદમ
બૂમ પાડી ઉઠ્યો “એણે કાંઈ ધરાવ્યું લેવામો-
કલ્યો નથી. પણ વખતે મોકલે પણખરી; જો
એ પૈસા ન માગેતો પછી એને ખાવા જોઇતું
હશે કે નહીં? માટે ચાલ તાફ ધરાવ્યું હમણાં
જ મારે સ્વાધીન કર. હવે જો એકે શબ્દ
બોલી તો ખખરદાર, એમજ જાણજે કે આ
જ ઠેકાણે તાફ મોત છે.” આટલું બોલી તે ધુ
રૂપ ઉઠ્યો અને પેટીનું તાણું તોડી બાકીના

સઘળા દાગીના કાઢી લઈ ચાલ્યો ગયો. વાંચનાર, આ પુરૂષ તથા સ્ત્રીને તે ઓળખ્યાં જ હશે. તે આપણી વાર્તાનો નાયક લાલજી અને તેની સ્ત્રી પાર્વતી હતાં.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધડીઆળમાં જોઈ “ ઓહો દસ તો થઈ ગયા. અને હજુ તો એ આવ્યો નહીં. ત્યારે શું મારો કરેલો આટલો બધો પ્રપંચ મીથ્યા જશે? ગમે તેમ થાવ, પણ હુંતો એની પાસેથી દસહજારમાં એક પાઈ પણ ઓછી લેનાર નહીં.” એમ વિચાર કરતી, લાલજીની વાટ જોતી જમોતી પોતાના ઝરખામાં બેઠી છે એવામાં લાલજીએ પ્રવેશ કર્યો. અને તેના બોલામાં સઘળું ધરાણું નાંખતાં બોલ્યો “ લે પ્યારી, હવે ખુશી થઈ ? કેમ પેલો પટ્ટો હાથમાં આવ્યોકે ? ” “ હા, તે તો ક્યારનોએ પકડી

લાવીશું. હું જાણુશું કે તમારું તો પાંદડું ફા
ટયું છે, નહીં તો આમ ધારી શિકાર હાથ આ-
વે? પણ આ ધરાણું ક્યાંથી લાવ્યા?” “એમ કેમ
મારી વહુ પાસેથી” લાલજી બોલ્યો. “તને મા-
રી અધીરાઇ હતી તે હું રોકડા લાવ્યો.” “વા-
હ પ્યારા એમ શું બોલો છો? મને તમારી
અધીરાઇ હોય? તે વખતે હું સહેજ હસતી
હતી. હજી ગમેતો આ ધરાણું પાછું લઇ જ
વ,” ગુણકાએ સવાસત્રું કર્યું ‘નારે’ લાલજી બો-
લ્યો “વળી પાછું લઇજઈને મારે તારા વગર
કોને પેહેરાવવું છે?” “એમ કેમ?” જામોતી બોલી
‘પારવતી વહુને જતો.’ ‘ચરે, મોઢ એ’ લાલજી
બોલ્યો. ‘મારે મોઢે એનું નામ નદે. પણ પે-
લો શિકાર ક્યાં છે?’ ‘સરીયામ રસ્તા પર આવે-
લા દીવાનખાનામાં જાવ ” જામોતીએ કહ્યું
“તે ત્યાં સૂતી છે” લાલજી ખુશી થયો અને પો-
તાનો ડેસ બરાબર કરી તકતામાં બેઠો મુઠપર

હાથ નાંખતાંબોલ્યો ‘પણ પ્યારી તે મને મોહી પડશેકે નહીં?’—‘અરે સતર વખત’ જામોતીએ કહ્યું ‘આવા રૂપને નહીં મોહી પડે તો કોને એના બાપને મોહી પડશે? આવું રૂપતો એણે જન્મભારમાં જોયું નહીં હોય. તમે ત્યાંજાવતો ખરા, જતાંવેંતજ તે તમને ચોટી પડશે’ લાલજી કુલાઈ ગયો અને તુરતજ વિરમતીના ઓરડા બહાર ચાલ્યો. વિરમતી આ વખતે આખા દિવસના થાકને લીધે બર ઉંઘરમાં પડી હતી. પણ સામેની લાઈટનાં કિરણ તેના મોં ઉપર પડતાં હતાં. તેથી જાણે ખરેખર ચંદ્રજ પૃથ્વી ઉપર ઉતરી આવ્યો હોયની! તેમ જણાતું હતું. લાલજી તેની કાંતી જોઈ અતી વ્યાકુળ થયો. કામદેવે તેનું ધૈર્ય હરી લીધું તેથી તે વધારે વાર ઉભો રહી શક્યો નહીં તરતજ વિરમતીના પલંગમાં બેઠો અને તેને જગાડતાં બોલ્યો “ઉઠ, પ્યારી,

તારે માટેજ મેં દસ હજાર ખર્ચો છે.” વિરમતી એકદમ ચોકી ઉઠી; અને કમરમાંથી કટાર કાઢી સાવધ થઈ. આ વખતે લાલજી પાસે કાંઈ હથિયાર નહોતું. કારણકે સાંજે તેણે જે ડ્રેસ પહેર્યો હતો તે જ્યારે તે સ્ત્રી પાસે ઘરાણું લેવા ગયો ત્યાં કાઢી નાંખી અત્યારે ખીન્ને ડ્રેસ પહેરી આવ્યો હતો* વિરમતીને કટાર કાઢેલી જોઈ લાલજી બોલ્યો, “ધ્યારી, આ તું શું કરેછે? કાને મારવા જાયછે? જરા માફ રૂપ તો જો.” એમ બોલી એકદમ તેના તરફ ધસી ગયો. “દુર રહે, પાપી,” વિરમતી ક્રોધાવેશે લાલ આંખ કરી બોલી “સીધો

* વ્યભીચારી પૂરપો સ્ત્રીઓનાં મન લલચાવા માટે અનેક તરેહના ઢોંગ કરેછે, તથા જુદે જુદે વખતે જુદાં જુદાં કપડાં પહેરે છે. તેમ લાલજી પણ પ્રથમ વિરમતીનો જો-એતો ડ્રેસ કાઢી ખીન્ને ડ્રેસ લાવ્યો હતો.

સીધા સાલ્યો જા, નહીંતો એમ સમજ કે
આજ કટારે તારું મોત છે. હું સુદ્ધ સતી ક્ષ-
ત્રાણી! જીવ જતાં સુધી પણ શું મારે માથે
કલંક આવવા દઇશ? અને મારું સત સુક્રીશ?
નહી, કદી નહી. હજી પણ એ પાપી જો તું
તારો જીવ વ્હાલો ગણતો હોયતો આજ ક્ષણે
અહીંથી નીકળીજા. નહીંતો એમજ સમજ કે
હવે તું આ દુનિઆમાં માત્ર થોડી પળજ
છે.” લાલજી ગભરાયો અને પાછો ખશી ગ-
યો. પણ વળી હિમ્મત રાખી “મરવું છે તો
એકજવાર, પણ આવું ખુબસુરત રત્ન ગુમા-
વવાનો નહીં” એમ બોલી વિરમતી ઉપર ધ-
શી આવ્યો. વિરમતીના આખા શરીરમાં આ
વખને ક્ષત્રીનો જીરસો વ્યાપી ગયો, અને લા-
લજીને પકડી એકદમ નીચે પટકી, છાતી ઉ-
પર ચઢી બેઠી. “કેમ, દુષ્ટ” વિરમતી ખોતા-
ની કટાર તેનાપર ઉગામતાં બોલી, “સતીએ-

ને છેડ્યાથી શું ફળ થાયછે તે જોયું? હવે
 આ દુનિઆમાં તું માત્ર થોડીજ વાર છે, તે-
 ટલામાં જો તું તારા આત્માનું ભલું ચલાવે
 હોય, તો તારાં નીચ ફૂલો માટે ઇશ્વરની ક્ષ-
 મા માગ. નહીં તો આજ પહે તું નર્કનો અ-
 ધિકારી થવાનો ” એમ બોલી કટાર મારવા
 જાયછે, એટલે લાલજીએ પોતાને માથે મોત
 આવ્યું જાણી, તેની માફ માગતા કહ્યું “અ-
 રે, માતા સમાન સતી માફ કર! માફ કર!
 તું અત્યારથી મારી માતા તુલ્ય છે. અને હ-
 વે મને જીવતદાન બક્ષી, છુટો મૂક. હું તારું
 બીલકુલ નામ લીધા વીના આલ્યો જાઉં છું”
 પોતાનો ધર્મ વિચારી શર્ણાગતને છુટો કર્યો.
 તેવોજ લાલજી બહાર નીકળી ગયો. અને વિ-
 રમતી “હું કોના ધરમાં છું, તથા આ દુગો
 શાનો” વિગેરે વિચાર કરતી પોતાનો કટાર
 પ્રહંગમાં મૂકી બેઠી. અહીં લાલજી જામેતા

પાસે આવ્યો, અને સધળી હકીકત કહી. જા-
 મોતીએ હિંમત આપી, અને પાછલે ખારણે-
 થી જઈ તેનો કટાર લઈ લેવા સુચવ્યું. લાલ-
 જી તુરત પાછો ફર્યો અને જામોતીએ ખતા-
 વેલું ખારણું ધીમેથી ઉઘાડ્યું. ધીમે ધીમે
 ખિલાડીને પગલે લાલજી પલંગ પાસે આવ્યો,
 અને એકદમ કટાર લઈ વિરમતી ઉપર ધસી
 બોલ્યો “ઓ નામુક સ્ત્રી, જેને માટે મેં દસ
 હજારની રકમ નાંખી છે, તેને જીવ જતાં સુ-
 ધી પણ હું છોડનાર નથી. તું ફક્ત એક ક્ષ-
 ત્રાણી છે, પણ મને ઓળખે છે? હું આ ગા-
 મના કોટવાળનો દીકરો છું. હવે એકદમ કાંઈ
 પણ વિચાર કર્યા વિના મને સ્વાધીન થા, ન-
 હીતો એમજ ધાર કે તારાજ કટારથી તારું
 મૃત્યુ થશે.” “ઓ અંડાળ, પાપી,” વિરમતી
 બેધાવેશે બોલી “તારા સોગનનો તો કાંઈ વિ-
 ચાર કર. હમણાંજ તું જેને તારી પોતાની

જનેતા કહે છે, તેની સાથેજ શું તું ભો-
ગ કરવા ચાહેછે ” “હા, હા,” લાલજી બો-
લ્યો. ‘કામાંધ પુરષોના સોગન ઉપર કદી પણ
વિશ્વાસ કરવો નહીં. તે પ્રસંગપર જેને માતા
કે ભગની કહેછે, તેનેજ પાછી પોતાની સ્ત્રી
બનાવા ચુકતા નથી. માટે હવે તારી લવરી
બાંધ કર. અને ચાલ જવાળ દે. સ્વાધીન થાય
છે કે નહીં?’ એમ બોલી કટાર લઈ તેના
તરફ ધસો. વિરમતી આથી લગાર પણ ગ-
ભરાઈ નહીં. પણ પોતાનું સ્ત્રી ચરીત્ર રૂપી
હથીઆર તૈયાર કરી, હસી પડી, અને બોલી
‘બસ, બસ, હવે હું તમારા પર ખુશી છું.
માટે કાંઈ ફીકર ન કરો. તમારું સૌર્ય અને
અક્ષત જોઈ હું તમને સંપૂર્ણ ચાહું છું. આ
પણુ આ પહેલી વખતના મેળાપ માટે કાંઈ
પણુ ઉત્સવ કરવો જોઈએ, માટે જો આ પ્ર-
સંગે દારૂ હોય તો ફીકર.’ આ સાંભળી

લજ્જા તો અર્ધા ગાંડા જેવો થઈ ગયો, અને
 ખુશી થઈ બોલ્યો “એતો તૈયારજ છે. જા-
 મોતી નાયકા એવા કામમાં તો હું શીઆરજ
 છે. પેલી પેટી બોલી ચાર બાટલી કાઢી લા-
 વ.” એમ કહી કુંચી આપી કે વિરમતી અં-
 દરથી ચાર બાટલી અને પીવાનાં પ્યાલાં જે
 અંદરજ હતાં, તે લઈ “લાલજી પાસે આવી.
 અને કહ્યું, “જીવો, આ ચારમાંથી, જે ત-
 મારી અને જે મારી; પણ પ્રથમ હું તમને
 પાઉં, પછી તમે મને પાળો. લાલજીએ કમ્પુ-
 લ કર્યું અને પ્રથમની જે બાટલી ગટ કરી
 ગયો. તરતજ તે લટુ બની ગયો. અને વિ-
 રમતીને પાવાનું જાન રહ્યું નહીં. પણ એક-
 દમ ઉઠી તેને બેટવા દોડ્યો. વિરમતી આ વ-
 ખતે સાવધ હતી, તેણે કટાર છીનવી લીધો.
 અને જેવો લાલજી તેને સ્પર્શ કરવા ધસી
 આવ્યો. તેવીજ તેના પેટમાં કટાર ભોંકી. પો-

તે કરેલા ખુનથી વિરમતી જરાપણુ ગભરાઇ
નહી. પણ તેના પોટલી બાંધી બારીએથી
સરીયામ રસ્તાપર ફેંકી દીધી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બરાબર મધ્ય રાત્રી વીતીછે. આખા દિ-
વસનો ઘોંઘાટ આ વખતે તદ્દન શાંત પડી ગ-
યોછે. ચોર પકડવા ચોકીવાળાઓ નીકળી
પડ્યા છે તેઓ માંહે માંહે વાતો કરતાં એક
હિંદુ સિપાઇ બોલ્યો ‘આતે કોટવાળનો કેટ-
લો જુલમ! લોકો તેને મહારાજા કરતાં પણ વ-
ધારે માન આપેછે. આપણે પણ તેનાજ તા-
બેદાર રહેવું પડેછે. ગામમાંથી મળી આવતો
શિકાર તે પોતેજ બચાવી પડેછે. આપણને કાં-
ઈ ભાગ આપતોજ નથી. તો આપણે કાંઈ
એવી યુક્તી બોળી કાઢો કે તેનાં-એવાં કૃત્ય-
ની બજાર મહારાજાને કાને પડે. સઘળા ગામ

લોકો પગુ ઉપરા ઉપરી મહારાજા પાસે જા-
 નગી રીતે જતા જણાયછે. તેથી હું ધારણું કે
 મહારાજાને ખબર તો પડી હશે. પણ તેમાં
 આપણે ટાપસી પૂરીએતો ઠીક રમુજ આવે?
 ‘એસા કરકે અપને કયા જરૂર’ કમાલખાં બો-
 લ્યો સાલી અપનેમેંજ કુટ હોતી હે, લેકીન
 એ સાલા કયા લે જાવે. રાતકે ખખત એનો
 સાલા એકેલાજ હૈના. તો અપને દો ચાર મી
 લકે સાલેકા સીર ફાડ ડારો. પીછે કયા?’ ‘સ-
 ચ ખાત મીયાં’ જમાલખાંએ ટેકો આપ્યો ‘જો
 આજ કુચ શિકાર મીલે તો મેરે ઘરકુ ઉઠા લો’
 ‘એક, એઠ સાલે,’ દફનખાં મીઝજ ફેરવી બો-
 લ્યો ‘કયા, સાલા, તેરે એકીલેકે ઘરકું? પીછે
 અંદરસેં તું અચ્છા માલ તો ઉઠા લે.’ ‘અત્રો, લ
 દો મત’ સજલખાં બન્નેને ટાઢા પાડી બોલ્યો
 ‘દોકી લઢાઈમાં તોસરેકા કામ. તો અત્રો મેરે
 ઘર રખો.’ ‘અચ્છી ખાત,’ કફનખાં હાથના

ળા કરતો બોલ્યો 'તેરા બાવાકા માલ નહીં.
 મોતો સજકા બેલીહે. તો કોઈ સહીયારા મ-
 નપે' રખો.' એટલામાં દુરથી કોટવાળના જે
 ળી જૂમ સંભળાઇ. સધળા જેમ સિંહને દેખી
 ળીયાળ નાસે તેમ હોટો કાઢતા, પણ જોડા
 હીં ખખડાવતા, બીડીના ધૂમાડા કાઢતા, મોટી
 ળી જૂમો પાડતા, ચોકીવાળાનો ઢોંગ દેખાડ-
 ળા નાદા. નાસતાં નાસતાં તેઓ જામોતીના મે-
 લ નીચે આવી પહોંચ્યા. દારૂના ઘેનમાં લ-
 ળતે ટાંટીએ રોન કરતા હતા, તેવામાં ફજલ
 પાંના પગ નીચે મોટી ગાંસડી આવવાથી ધ-
 ળ દબ નીચે પડ્યો. 'મીયાં કીસકુ પાડિ' પડા?
 ળિતો મસીદ નહીં હે' કમાલખાં મસ્કરીમાં બો-
 ળ્યો. 'અરે યાર, બોલોના' ફજલખાં બોલ્યો
 કુચ શિકાર હાથ લગા હે' સધળા ભેગા થયા,
 ળને ગાંસડી લઈ જવાનો વિચાર કરતાં બે વા-
 ળ્યા. પણ વિચારનો અંત આવ્યો નહીં. છેવ

૮ તેઓ ગાળાગાળીઉપર ચઢ્યા ‘સેતાનકે સા-
 મે, સગી અંધે હો’ ફજલખાં બોલ્યો ‘અંદર
 કે અંદર લઢ ના મરો. ચલો મેરે ઘર રખો.
 પીછે ફીજરમે સગી બેલી હોકે બહેંચ લેગા.’
 ‘અબે ઓ મુંઢ’ દફનખાં ચીડાઇને બોલ્યો. ‘સિ-
 તાનકા સાલા તો તું ઝોર તેરા બાવા. સમા-
 વકે બોલના, લેકીન ઠેર જનયગી; સાલેકી દાનત
 ખુરી, ઝોર હલાપન કેસા કરતા.?’ પોતાના
 બાઇને ગાળો દેતાં સાંભળી ફજલખાંનો મીઝ
 જ ગયો. અને લાલચોળ આંખ કરી દફનખાં
 ઉપર ધસ્યો. દફનખાં દુર ખસી જવા ગયો,
 એટલામાં તો ફજલખાંએ તેને ભોંચ ઉપર ચી-
 તાપાટ પટક્યો; અને છાતી ઉપર ચઢી બેસી
 બોલ્યો, ‘લે, સાલે, કદકા મેં બોલના નહીં જદ
 તો તું બહોત મગરૂબ હો ગયા. સાલે, અજ
 તેરેકું મેં છોડનેવાલા નહી.’ એમ કહી દફન-
 ખાંના મોંમાં ધૂળ ભરી ગાલમાં મુકકો માર્યો.

એટલે ઘૂળ સરડ દઈને ઉડી તેથી ફજલખાંતી
આંખો પુરાધ ગઇ. તે ચોળવા રહ્યા, એટલા
માં દફનખાંતો બાઈ કફનખાં તેના ઉપર ધ-
શો. અને તેને બોંય ધસરડી પાડી, તરતના
કાપી લાવેલા આવળના સોટાથી એવો જૂડયો
કે સઘળી સુળો ફજલખાંના શરીરમાં પેસી ગ-
ઇ; અને લોહી લૂદાણુ થઇ ગયો. આ પ્રમા-
ણે ગારામારી ચાલેછે એવામાં કોટવાળની બૂમ
સંભળાઇ. સઘળા ઉભા થઇ જાણે કાંઇ બન્યુ
નથી તેમ ભેગા થઇ ગયા. અને હવે ગાંસડી
ક્યાં સંતાડવી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા. એ
વામાં કોટવાળનો ખાનગી માણસ ત્યાં આ-
વી પહોંચ્યો. જોણે સઘળાને ધમકાવી કહ્યું કે
પોટલી કોટવાળને ઘેરજ પહોંચતી કરવી પડ-
શે. સઘળાએ તેનું અપમાન કરી મારવા માં-
ડ્યો. એવામાં કોટવાળની સ્વારી આવી પહોં-
ચી. જોકે રાત અંધારી હતી, તોપણ કોટ-

વાળતું ચોર પાનસ તેનું ઝોળખાણુ આપતું હતું. તેણે પાસે આવી મોટેથી બૂમ પાડી. ‘એ શેની ગરબડ ચાલેછે’ ‘સાહેબ’ તેના ખાનગી માણસે જવાબ દીધો ‘રાતની વખતમાં જડેલી આ ગાંસડી, આ હરામખોરો પોતાને ઘેર લઈ જતા હતા. પણ મેં તે આપને ઘેર લઈ જવા કહ્યું; ત્યારે સઘળાએ મને મારવા માંડ્યો.’ ‘હુઆ, હરામખોર સુવરો’ કોટવાળ ધમકી આપતાં બોલ્યો ‘શું તમારો મગજ ફરી ગયોછે નહીં? ઠીકછે; અત્યારે આ પોટલી મારે ઘેર લઈ જવ. સહવારે તમારી કેવી વલે થાય છે તે માલમ પડશે.’ જમાલખાં આગળ થયો; અને પોટલી ઉંચી કરતાં માંહેથી લોહીના રેલા નીકળ્યા ‘અરે, આ શું?’ કમાલખાં બોલ્યો ‘આ લોહી જેવું શું?’ ‘એ તો રાતાં મોળીઆં હશે.’ કોટવાળ થોડીવાર વિચાર કરી બોલ્યો ‘તે કાઈ ચોરે દીવસે વાવ-

ડીમાં સંતાડ્યાં હશે, ને અત્યારે પોતાને ઘેર લઇ જતો હશે. પણ આપણી જૂન સાંભળી તે નાંખી દઈ ચાલ્યો ગયો હશે. ચાલો ઉપાડો' વળી પાછું પોટલુ ઉંચુ કર્યું; પણ અંદર મુડદું હોય એમ માલમ પડવાથી કમાલખાં બોલ્યો 'સાહેબ, ઓતો મુડદા જેસા માલુમ પડતા હે. તો ગઠડી છોડ દેખો.' તુરતજ ગાંસડી છોડવામાં આવી, અને લાઇટ વધારી બેતાં કોટવાળને પોતાનો પૂત્ર મરેલો જણાયો.

પ્રકરણ ૧૨ જી.

દરબારી ઘડીચાળના ટકોરા ગણતાં “ અહો, ત્રણ વાગ્યા. આ નીચે ગરબડશેની? લાવ બેઉંતો ખરી. ” એમ વિચાર કરતી એક સ્ત્રી બારી પાસે આવી જીવેછે તો એક પુરુષ પોલીસના ડ્રેસમાં પણ બબકાર દેખાવ-

માં નીચે પડેલો જણાયો. “ તેને કાંઈ સુધ રહી નથી. ખચોત તે પેલા મરનારનો કાંઈ સગો હોવો જોઈએ. વળી તે સધળા પોલીસોનો અમલદાર હોવો જોઈએ. કારણ કે તેનો ફ્રેસ બધા કરતાં કીમતી છે. વળી સધળા પોલીસો તેની સારવાર કરવા ગંડી પડ્યા છે. તે હઠશે તો જરૂર ખુનીને ખોળી કાઢી પકડવા પોલીસને હુકમ કરશે. માટે મારે આ વખતે સાવચેત રહેવું ઘણું જરૂરનું છે.” એમ વિચાર કરતી આ સ્ત્રી બારીની ફાડમાંથી ચીકિત્સા જોતી બેઠી. થોડીવાર નહીં થઈ, એવામાં તે પુરુષ હઠ્યો. “જુવો, સીપાઈઓ” અમરશી ખુબ ગુસ્સામાં જ બખાર્યો. “તપાસ કરો આ મકાન કેનું છે તે પ્રથમ જુવો.” “મહેરબાન સાહેબ” સિપાઈઓ નગીને બોલ્યા “આ મકાન જામેતી ગુણકાનું છે.” “જામેતી!!” જાણે તેને વિષે કાંઈ જાણતો હોય તે-

મ બોલી ઉઠ્યો. “ખચીત! ખચીત. એ ખુન
 એણેજ કરેલું” એમાં શક નહીં. પકડો સિપા-
 ઇઓ, એકદમ ખારી તોડી અંદર પેસો; અ-
 ને તે નાપાક ખુની સ્ત્રીને જલદી પકડી લાવો”
 તરતજ ફજલખાં નીસરણી લાવ્યો અને દ-
 ફનખાં સરસડાટ ઉપર ચઢ્યો. પોલીસને ઉ-
 પર આવતો જાણી અંદરની બાઇએ ખારી
 અર્ધી ઉઘાડી, અને જેવું દફનખાંએ અંદર
 માથું ધાલ્યું તેવોજ તેની ગરદન પર એવો
 જોરથી કટાર માર્યો, કે તેનું ઘડ માથાવિના
 ધપ દઈનીચે પડ્યું. સિપાઇઓ આ અકસ્મા-
 ત જોઈ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. પણ પોતાના
 ઉપરી પાસેથી કોઈપણ રીતે બચી સકાય તે-
 મ નહીં હોવાથી, સઘળા એક પછી એક ઉ-
 પર ચઢ્યા અને છેવટે કોટવાળ સીવામ બધા
 દફનખાંની સાથેજ ગયા. કોટવાળના પગ હવે
 ધ્રુજવ લાગ્યા. અને ‘ખચીત હવે ઉભા રહ્યા

તો મોત આવ્યું,' એમ ધારી એક પળ પણ વિચાર કરવા ઉભા રહેવા શીવાય ઉભી પુંઝડીએ નાહો. ગભરાટમાં ફાનસ પણ ભુલ્લી ગયો, રાત અધારી હતી તેથી લથડતો લથડતો, ઠોકરો ખાતો, પડતો આપડતો, પાછળ નજર પણ કર્યા શીવાય હોડતો બીજી ચોક્કી નજીક આવી પહોંચ્યો. ચોક્કીવાળાઓ 'ચોર નાસે છે' એમ જાણી તેની પાછળ પડ્યા. અને થોડે દુર જતાં કોટવાળને ઠેકર વાગી તેથી ધબ દબ ખૂળ ફાકી ગયો. પોલીસો પણ પાસેજ આવી પહોંચ્યા અને 'પળા ઉપર પાટુ' અને ફડાફડ ગડદા મુક્કી અને હંડા એવા માર્યા કે તેનાથી ઉભું પણ થવાયું નહીં. પોલીસો તેને હંચકી પોતાની ચોક્કીએ લાવ્યા. કોટવાળને આ વખતે હુમો ભરાઈ આવ્યો હતો; તેથી એક શબ્દ પણ બોલી શક્યો નહીં.

“અફસોસ! અફસોસ! ઇશ્વર! તેં મારે
 માટે આવાં સંકટો ક્યાં રાખી મૂક્યાં હતાં?
 તારી ગતી ન્યારી છે. નહીંતો મારું ગામ ક્યાં!
 પીએર ક્યાં! અને આ પાટણમાં મારું આવવું
 ક્યાં! અને આવો બનાવ બનવો ક્યાં! મારા
 સ્વામી જે કુળમાં ઉત્પન્ન થયાછે, તેજ કુળના
 ધણાખરા રાજ્યના ધણી છે, અને ઓ ઇશ્વર!
 એમણે તારો એવો શો અપરાધ કર્યોછે, કે તે-
 મને નોકરી પણ નથી અપાવતો. અને આવાં
 ઉપરા ઉપરી સંકટનો વરસાદ શામાટે વરસા-
 વે છે? હું સતી અને શું મારેજ હાથે તેર
 તેર ખુના? હાથ, પણ કાઢતો શો વાંક? હુંજ
 કેવી ગૂર્ખ કે આવી નીચ ગુણુદાને હાથે પક-
 ડાઈ?!! પ્રથમથીજ મને વહેમ હતો; છતાં મેં
 તેનો કાંઈ તપાસ કર્યો નહીં. તોજ હું આ
 દશાને પામી. મારા સ્વામી જ્યારે મકાન જોઈ
 મને હર્ષ ભેર તેડવા આવ્યાહશે, અને મને ન-

હીં જોઈ હોય, ત્યારે તેમને કેટલો ધારકો પ-
ડ્યો હશે? અથવા તેમને મારે વીધે કેવા કે-
વા સંકલ્પ વિકલ્પ થતા હશે? પણ હાય! તે-
મને ક્યાંથી ખબર કે હું અહીં છું? નહીંતો
એ કમગ્નતનો શોભાર? તરતજ તેનું માથું
ઘડથી જુદું કરી મને લઈ જાય. હવે તે મા-
રી શોધમાં કોણ જાણે ક્યાંએ નીકળી પડ્યા
હશે! ઓ ઇશ્વર, હવે હું એમને ક્યાં મળીશ?
મારા ધારવા પ્રમાણે તો સીધરાજ ડાહ્યા છે;
પણ કદાચ તેના મનમાં મારે વિષે વાંકું આ-
વ્યું, તો ખચીત મને સુળી કે ફાંસીનો હુકમ
થવાનો” એમ અનેક તુરંગ ઉઠાવતી આ સ્ત્રી
જેઠી છે.

જ્યાં પાંચનો ટકારો થયો, કે એક પો-
લીસે આવી ચોકી ઉપર ખબર કરી, કે મહા-
રાજા જાગૃત થયાછે. ચોકી વાળાઓ પકડેલા
ચોરને લઈ સીધરાજના દીવાનખાનામાં હા-

જર થયા. લાઇટ ઘણી હોવાથી સીધરાજે તે-
 તે ઓળખ્યો. અને પોલીસો પણ પોતાના
 અમલદારને પકડેલો જોઈ ફીકા પડ્યા. સધ-
 ણા બીધા કે કોટવાળ આપણને શું કરશે?
 સીધરાજે હસ્તે ચહેરે કહ્યું “અમરશી આશુ?”
 તમારી સ્થિતી આમ એકાએક કેમ બદલાઈ
 ગઈ?” “મહારાજા ધીરાજ” કોટવાળ સલામ
 કરી બોલ્યો “જામોતી ગુણકાના મહેલમાં મા-
 રા પુત્ર લાલજીનું ખુન થયું છે. વળી તે ખુ-
 નની તપાસ કરતાં બીજા બાર સિપાઈઓ મ-
 રાયા છે. એ બાબતની ખબર કરવા તથા બી-
 જા પોલીસની મદદ માગવા હું આવતો હતો,
 તેવામાં પવનથી ફાનસ હોલાઈ ગયું. તે ર-
 સ્તામાંજ પડતું મૂકી આપના તરફ આવતો
 હતો. આ એકી સુધી આવ્યો, એટલે આ
 નીમક હરામ સિપાઈઓએ મને પકડી બાંધ્યો.
 મેં ઘણી રીતે તેમને સમજાવ્યા, પણ કાંઈએ

સાંભળ્યુંજ નહીં. છેવટે અત્યારે આપના રૂ-
બરૂ મને છુટાપણું મળ્યુંછે.” “શું તેર ખુન!!”
સીધરાજ આશ્ચર્યતાથી બોલ્યો “એટલી બધી
ગુણકાની છાતી કદી ચાલેજ નહીં. ત્યાં
કાંઈ ક્ષત્રી કુળનું માણસ હોવું જોઈએ માટે
ખાસ તેની તપાસ માટે મારે આવવું જોઈ-
એ.” એમ બોલી પોશાક પહેરવા માંડ્યો “ત-
મે પણ તમારા હોદ્દાને લાયક નથી” સીધ-
રાજે વળી આગળ ચલાવ્યું “કારણ કે તમા-
રા પકડાવા માટે તમે જે કારણ બતાવો છો,
તે તદ્દન જૂઠું છે. પણ હું એમ અનુમાન
કરું છું, કે એકદમ તેરખુન જોઈ તમારા હાં-
નજ ગગડી ગએલા. અને તમારો જીવ જો-
ખમમાં પડશે એમ ધારી તમે પણ નાઠેલા.
તેની બેગાનમાં તમે ફાનસ ત્યાં ભુલી ગએ-
લા એમાં શક નહીં. ચાલો હવે તેને માટે
પંછીથી તપાસ થશે. માટે ચાલો. વાંચક આ

સ્ત્રી તો તેં ઝોળખીજ હશે; તે સતી વિરમ-
તી હતી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

‘અરે મારી પ્રીયા ક્યાં ગઈ હશે? શું તે
ને કોઈ દગ લઈ ગયો હશે? પણ એમ બને-
જ નહીં. કારણકે તેના ગુણોથી હું સારી પે-
ઠે માહેતગારહું. તે ચતુરછે; અને કદી છેત-
રાય નહીં તેવીછે. ત્યારે શું તે ક્ષત્રી કુળને
એવું લગાડી, તેના માત ખીતાનું નામ બોળી,
મારું નાક કપાવી કોઈને લઈ નીકળી ગઈ હ-
શે? પણ એ કેમ મનાય? કારણકે તે સતીછે
એમ હું સારી રીતે જાણુહું. મેં તેનાં ધણાં
દ્રષ્ટાંતો જોયાંછે. વળી મારા પ્રત્યે તેનો પ્રેમ
શું ઝોછો હતો? તો પણ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ રા-
ખી શકાય નહીં. તેનાં ચરિત્રોથી હું અજાણુ

નથી. મેં ઘણી વાર્તા તથા નાટકમાં વાંચ્યું છે,
 અને જોયું છે. 'તોપણ મારે તપાસ કરવી જો-
 ઇએ. એમ વિચાર કરતો જગદેવ પરમાર સ
 હવારમાં ફર્યો. એવામાં નીચેથી ઘોડાની પ-
 ડવી સંભળાઈ. અરે કાંઈ લશ્કર જાય છે કે શુ!
 લાવ જોઉંતો ખરો' એમ બોલી તે પુષ્પ બા-
 રીએ આવ્યો, તો પચાસેક સ્વાર સાથે સી-
 ધરાજને ઉતાવળે જતો જોયો. તે તુરત નીચે
 ઉતરી પડ્યો. અને લોકોમાં પડપૂજ કરતાં જ
 જાયું કે જામોતી નામની ગુણકાના ઘરમાં એ-
 કદમ તેર ખુન થયાં છે. તરતજ તેના શરીરમાં
 કાંઈ નવો ઉમંગ આવ્યો હોય, તેમ ઉતાવળે
 સીધરાજની સ્વારી પાછળ ચાલ્યો. સીધરાજ-
 ની સ્વારી જામોતીના મહેલ પાસે આવી પ-
 હાંચી, કે બારી તોડી ખુની સ્ત્રીને પકડવા સી-
 ધરાજે પોલીસને હુકમ કર્યો. જેવો પોલીસ
 ઉપર ચઢ્યો તેવીજ જાંછડાએલી સિંહણની પે

હે ખુની સ્ત્રી બોલી 'હૂર રહેજે દુષ્ટ, જો મને
 જરા પણ હાથ ચ્ચરાડ્યો તો એમજ સમજ
 જોકે આ તેરેને પાણી પાવા તું જવાનો. હું
 ગુણકા નથી કે તમારા જેવાં તરકડાંથી ડરી
 જઈશ. હું શીયાળ નથી, પણ સિંહણહું'
 આ સાંભળી સિપાઈ તો ડરી ગયો, અને સી
 ધરાજ પાસે જઈ બોલ્યો "ખુદાવિંદ, ઓ બો
 લતી હેકે 'મેં' ગુનકા નહીં હું કે તુમારેસેં ડ
 ર જાયગી. મેં શિયાળ નહીં હું, લેકીન સિં-
 હનહું." 'અચ્છા, ઉનકું બોલો' સાંધરાજ બો-
 લ્યો 'કે મહારાજ સિધરાજ જયસિંહ તુંમા-
 રા હાલ જુનનેકું ઘટેગર હે' સીપાઈ પાછો
 પારી પાસે આવ્યો અને સીધરાજે કહેલો
 અક્ષરે અક્ષર કહ્યા 'સીધરાજને ખબર કર' ખુ
 ની સ્ત્રી બોલી 'કે ખરી ક્ષત્રાણી ક્ષત્રી સીવા-
 ય બીજા કાઢને પોતાની હકીકત કહેશેજ ન-
 હીં. સિપાઈ પાછો સીધરાજ પાસે આવ્યો

અને તેને કહેલી સઘળી હકીકત તેણે સીધરા જાને નીવેદન કરી. ‘મારી અટકળ ઘણે બાજે ખરી પડીછે’ એમ વિચાર કરતો. સીધરાજી તરતજ ઉઠ્યો અને બારી પાસે આવી બે-
 ઠ્યો. ‘ઓ સ્ત્રી, તારું ગામ કયું? તારો પિતા કોણ? તારું સાસરું ક્યાં? તથા મારા રાજ્ય-
 માં આ પ્રમાણે તેર તેર ખુન કરી કાઢો કેર વર્તાવવાનું કારણ શું? વિગેરે સર્વ હકીકત અ-
 થથી તે છતિ સૂઝી સાચે સાચી કહે. જો તું ખરી ક્ષત્રાણી હશે. તો એક શબ્દ પણ બૂઠો નહીં બોલે.’ ‘બહે માઈ ગમે તેમ થાય, તો પણ હું બૂઠું બોલનાર નહીં.’ ખુની સ્ત્રી બો-
 લી, ‘માઈ વૃતાંત ઘણું લાંબુ છે પણ હું કમાંજ સાંભળો:—

મારો જન્મ આવડા વંશમાં છે. મારો સ્વા-
 મી જગદેવ પરમાર. તેમને તેમના પિતાએ
 દેશવટો દીધો તેથી તે નોકરી બોળવા નીક-

બ્યા. રસ્તામાં મારા પિતાના ગામમાં તેઓ
 આવી પહોંચ્યા. મને ખગર થઇ તેથી હું પ-
 જી ભેમની સાથે નીકળી. ચાલતાં ચાલતાં અ-
 નેક સંકટો સહન કરતાં અમે ગઈ કાલે સાંજે
 આ શહેરની બાગોળે આવી પહોંચ્યાં. પરમા-
 ર મને બેસારી મકાન શોધવા ગામમાં આ-
 બ્યા. હું મારા સ્વામીની રાહ જોતી બેઠી છું
 એટલામાં આ મકાનની માલેક ગુણુકા મારી
 પાસે આવી બોલી ‘હું સીધરાજ મહારાજના
 જનાનખાનાની દાસી છું અને તેમણે મને આ-
 પને તેડવા મોકલ્યાં છે. પરમાર ત્યાં બેઠા છે,
 મેં ખરૂં માન્યું’, અને તેના સીધરામમાં બેઠી.
 તે મને અહીં તેડી લાવી. પ્રથમ વાળુને માટે
 મીઠાઈ આવી જે મેં અડચણ બતાવી ના પા-
 ડી. ત્યાર પછી ‘ખાસ મહારાજને રસોડેથી
 આ થાળ પરમારે મોકલાવ્યો છે એમ કહી મે-
 ણી પુરી લાવી. મેં મારી રૂચ પ્રમાણે ખાધું

એટલે દાસીએ પલંગ પાથર્યો. આખા દિવસના શ્રમને લીધે હું સૂતી અને તરતજ નીંદ્રા વશ થઈ. થોડી વારમાં એક ઉછાંછળો જુવાન મારા ઓરડામાં આવ્યો. તે મારા પલંગપર બેઠો કે તરતજ હું ચોંકી ઉઠી અને મારો કટાર ડાઢી સાવધ થઈ. પ્રથમ મેં તેને બહુ સમજાવ્યો પણ તેણે માન્યું નહીં. પણ ‘તારે માટે તો મેં દસ હજાર ખર્ચ્યા છે’ એમ બોલતો તે જુવાન મારા ઉપર ધસ્યો. મેં મારા શીયળના રક્ષણાર્થે તેના પેટમાં કટાર ભેંટી; જેથી તે મરી ગયો. સિપાઈઓ પણ જ્યારે મારાપર ધસી આવ્યા, અને સમજાવવા છતાં સમજ્યા નહીં ત્યારે મેં તેમને પણ તે જુવાનના સંધાતી કર્યા.” “જગદેવ પરમાર!” સીધરાજ વિચાર કરતાં બોલ્યો “તે કાંઈ મારા ઓળખ્યામાં આવ્યો નહીં.” “જો હું ભુલતી ન હોઉં તો સીધરાજ જયસીંહદેવ તેમનો માંમે થાય

હે” વિરગતી બોલી. “હાં, હાં, ઝોળખ્યો” સીધરાજ યાદ આવ્યાંથી હર્ષમાં બોલ્યો “શુ” મારા ભાણેજને અને તેની પત્નીને આટલું બધું દુઃખ” સિપાઈઓ તરફ ફરી બોલ્યો “પકડો, સિપાઈ, એ નીમકહરામ દુષ્ટા જનમોતીને પકડો તરતજ હુકમ અમલમાં આવ્યો. અને જનમોતીને ચળકતા લોહાની બંગડીઓ પહેરાવામાં આવી. “વિરગતી” સીધરાજ બોલ્યો “હું તમારા પત્નીની ઝોળ કરું છું. પણ તમે હાલ આ સીધરામમાં બેસી જનાનખાનામાં જવ.” “એમ કદી અનેજ નહીં” વિરગતી બોલી “જ્યાંસુધી હું જગદેવ પરમારને નહીં જોઉં ત્યાં સુધી કદી પણ બહાર નીકળનાર નથી.” આખા ગામમાં “ખુનીશ્રી જગદેવ પરમારની, ખુની શ્રી જગદેવ પરમારની, ખુની શ્રી જગદેવ પરમારની એમ બૂમ હડી રહી હતી. જગદેવ પરમાર પોતાની સ્ત્રીની

શાધ થઈ જાણી ખુશી થયો, અને ટોળા વચ્ચે થઈ સીધરાજપાસે આવી બોલ્યો “માંમા, જગદેવ પરમાર તે હું,” સીધરાજ ખુશી થયો અને વિરમતીને જનનાખ્યાનામાં લઈ જવામાં આવી. માંમે બાણેજ બન્ને વાતો કરતા આલ્યા. અને જનમેતીને પાછળ લાવવા પોલીસોને હુકમ થયો.

પ્રકરણ. ૧૪ મું.

ખરાખર અગિયાર થયા છે. નિશાળમાં છુટી થવાથી છોકરાં ગમત કરતાં ઘર તરફ જતાં દ્રષ્ટી ગોચર થાય છે. નોકરો તથા અમલદારોથી કચેરી ખીચોખીચ ભરાઈ ગઈ છે. નગર લોકોનાં ટોળે ટોળાં હજુ ઉત્સાહ ભેર મહારાજ સીધરાજની કચેરીમાં આવતાંજણાય છે. છડીનો સાદ સંભળાયો કે સધળા ઉભા થઈ ગયા. અને જગદેવ પરમાર સાથે સીધ-

રાજે પ્રવેશ કર્યો. યન્નેના બેઠા પછી સઘળું કચેરી ગંડળ બેસી ગયું. થોડીવાર વિરમતીનાં વખાણુ કર્યા બાદ સીધરાજ બોલ્યો “આપણી સગાઈથી તમે અગ્નિ નથી. તો ઈશ્વરે મને જે સાગર્ય આપ્યું છે તેથી મારે તમને આંહીજ રાખવા. તમે બીજા રાજમાં નોકરી કરો એ મને ઘણું શરમ બરેલું છે. માટે હવે તમે અહીંજ રહેવા દ્રઢ વિચાર રાખો. દર માસે તમારા ઘર ખર્ચ જોગ બે લાખ રૂપિયા હું તમને ઘેર બેઠાં પહોંચતા કરીશ.” જગદેવ પોતાના મામાનો ઉપકાર માનતાં કાંઈ બોલેછે, તેવામાં કાટવાળ મોટેથી બોલ્યો “આ ન્યાય ન કહેવાય. તેર ખુન કરનારને કાંઈપણ શિક્ષા ન કરતાં ઉલટી સાબાસી આપવી એ ન્યાય નથી. આ પ્રમાણે પક્ષપાતી ન્યાયથી તો ખુનીઓનો જુરસે ઉપસી આવ્યા વિના રહેશે નહીં. અને તેથી આખા રાજ્યમાં તોફાન થ-

શે; જે સમાવતાં આપને ધણું મુશ્કેલ પડ-
શે.” “કાંઈ ફીકર નહી” સીધરાજ હસીને બો-
લ્યો “હવે એ બાબતની તમને ફીકર નથી.
તમારાં દરેક કૃત્યની ખર્ચર મને પડીછે; અને
તમે તમારા હોદ્દાને લાયક છો કે નહી તે સા-
ચી પેઠે જાણીશું. રાતની વખતે હાથમાં આ-
વેલા દાગીના તથા બીજો કીમતી સામાન
રાજ્યમાં બીલકુલ જાહેર ન કરતાં પોતાને ઘે-
ર લઈ જવો, લોકોને મારી ઝૂડી તેમની પા-
સેથી સીધા સામનનો પગ્ગુ કર લેવો, પોલીસો
રાજ્યમાં ખર્ચર ન આપે માટે તેમને ધમકી
આપવી એ સધળો ન્યાય! ખરું કે?” કોટવા-
ળ શરમાઈ ગયો તે નીચું જોઈ બેઠો; તે-
વામાં એક મોદીએ આવી અર્જ કરી “મહા-
રાજા બિરાજ, આપના જેવા ન્યાયી રાજાના
અમલમાં પણ અમને કેટલું દુઃખ! કોટવાળ
અમે તેટલો જીલમ કરે કે છેવટ જીન પણ

કરે તેને કોઈ પૂછનારજ નથી? આશુ?” “શું છે?” સીધરાજ બોલ્યો “તમારા બોલવાનો ગર્મ મને કાંઈ સમજતો નથી. શું કોટવાળે ખુન કર્યું છે?” ‘ના,’ મોદીએ જવાબ દીધો “હજી અરધું પરધું પાકી છે તે હમણાં પૂરું થશે. એક બે કલાક પણ હવે બાગ્યેજ વિતશે.” “એટલે?” “મહારાજ ધીરાજ” મોદી બોલ્યો “ગાગમાં કોટવાળની એટલી તો ધાસ્તી પેશી ગઈ છે કે તે આવતો જાણાય છે તો લોકો! હિમા થઈ તેને અર્ધા નમી સલામ કરેછે, અને કદાચ કોઈ તેમ કરતાં ચુક્યો તો તેને બારે રિક્ષા ભોગવવી પડેછે. એ વાતની મને તો સારી ખેડે ખચર હતી, પણ ગઈ કાલ સાંજે મારો એક પંદર વરસનો દીકરો દુકાને બેઠો હતો તેને ખચર નહોતી, તેથી તેણે સલામ કરી નહીં. તરતજ તેને પકડી પોલીસો લઈ ગયા. મને ખચર પડી

ઝોટલે લાગલોજ હું કોટવાળને ઘેર ગયો, મેં
 ઘણી આજીજી કરી વિનવ્યો પણ માન્યું નહી.
 પણ છોકરાને સખત માર માર્યા ત્યાદ મારી પા
 સે તેને છોડી મૂકવા સાટેત્રણસૈરપીચ્યા માગ્યા.
 હું લાચાર કે મારી પાસે તેટલા રૂપીચ્યા તુ-
 તાતુત નથી. છોકરો લજી કોટવાળના ઘરમાં-
 જ ગોંધાએલો છે. તે ભૂખ્યો છે તેની મને
 દ્રિઢ નથી પણ કદાચ તરસથી મરી ગયો
 હશે, અથવા તેના આખા શરીરે લોહીની
 છોળો ઉડી રહી હતી તેથી તે કેવી રીતે સુ-
 તો હશે, અથવા આખી રાત્રી તેણે કેવા દુઃ-
 ખ માં ગુળરી હશે વિગેરે સાંભરી આવ્યાથી
 મારી આંખો આંસુથી ભરાઈ આવે છે. હું
 પણ લજી કાલનો ભૂખ્યોજ હું” આ લકીક-
 ત સાંભળી સીધરાજના ગુસ્સાનો પાર રહ્યા
 નહીં. તેનું મુખ છાંછેડાએલા સિંહની પેઠે વિ-
 ક્રાળ દિસવા લાગ્યું. પણ પોતાના ગુસ્સાને

દાખી રાખી તે છોકરાને કોટવાળની ઓરડી-
માંથી ખેતાની હજુરમાં લાવવા હુકમ કર્યો.
હુકમ થતાંજ સિપાઇઓ છુટ્યા. અને એક
પળમાં તેઓએ તે છોકરાને સીધરાજની સગ-
દ્ધ આણ્યો. તેનું શરીર શાટી ગયું હતું અને
હજુ પણ તેમાંથી ધીમે ધીમે લોહી વહેતું
હતું. તેનું મોં સર્વ કોઈને દયા ઉત્પન્ન કરા-
વતું હતું. સીધરાજથી તે જોઈ શકાયું નહીં,
અને તેને ઘેર લઈ જઈ દવા કરવા હુકમ ક-
ર્યો. બાદ કેટલીક વારે સીધરાજે ધીક્કાર બ-
રેલી રીતે કોટવાળને કહ્યું "નિમકલરામ દૂત-
રા, આજથી તું કોટવાળને નામે બોલાવવા
અયોગ્ય છે. વિચારમાં ને વિચારમાં મારો
જીવ ગભરાય છે, પણ તને શું શીક્ષા કરવી
ને મને બીલકુલ સુજતું નથી. પ્રજાપર વર્તા-
વેલા જીલમ (કેર) ને માટે હું તને દેહાંત
દાંડની શીક્ષા કરું તો પણ તે બસ નથી.

વે મારે તને કય શિક્ષાએ પહોંચાડવો ?
 હમણાંજ તું જોડે જે રાંક પ્રજાને તે
 શય દુઃખ દીધું છે તેજ પ્રજાના હાથથી
 કેટલું સંકટ ભોગવવું પડે છે ?? ” આટલું
 જામોતીને લાવવા હુકમ કર્યો. જે તુરત
 રથમાં સીધરાજને વાંદન કરી ઉભી રહી.

પણ સીધરાજનો જુસ્સો દબાયો નહતો.
 જામોતી તરફ દાંત કકડાવી બોલ્યો ‘અબો
 ય કરનારી દુષ્ટા, તેર તેર ખુનનું કારણ
 પાતેજ છે. તમારાં ભયંકર ખુની કૃત્યો તર
 જર કરતાં તને અને (કોટવાળ તરફ દ-
 આ નીમક હરામ કૂતરાને શું કરવું તે
 તું નથી. લઈ જાઓ, સીપાઈઓ, એકદ-
 ન કાળી સુરતો મારા મોં આગળથી દૂર
 જાનેનાં મોં ઉપર કાજળ ચોપડી શહેર-
 મરાળર મધ્ય ભાગમાં સરીયામ રસ્તા વ-
 સામ સાંમી ગળા સુધી દારો. અને છોક-

િંઓ પાસે ખચ્ચર મરાવી તેમનાં માથાં ફેાડી
 ાંખેા.' આ ભયંકર શિક્ષા અને સીધરાજનાં
 તથા ભયં વચનોથી આપ્તુ કચેરી મંડળ કુ-
 છ ગયું. અગર જ્નેકે આટલી બધી ભયંકર
 શિક્ષા તેમને અધટીત લાગી, તોપણ સીધરા-
 જની વિરુદ્ધ જોકે શબ્દ વટીકે કોઈ બોલી શ-
 ક્યું નહીં. 'સીધરાજ વળેા વિચારવંત માણુ
 સછે પણ કોધાવેશમાંજ આ અધટીત કૃત્ય કે
 રેછે' એમ તેનો વજર સારી પેઠે સમજતો હ
 તો. તેણે શાંત પાડી સીધરાજને કહ્યું 'મહા-
 રાજ ધીરાજ, આપનો હુકમ ફેરવવા કોઈની
 દિગત ચાલે તેમ નથી. તોપણ આ વખતે
 મારી અર્જ ધ્યાનમાં લઇ આપ તે હુકમને ફે
 રવશો. કારણ કે આ શિક્ષા આખા પ્રજા વ
 ર્ગમાં અધટીત લાગેછે. અગર જ્નેકે જ્નેહએ તે
 કરતાં એ શિક્ષા ભારે નથી; તોપણ પ્રજનાં
 મન રંજન કરવાને અર્થે આપનો નિશ્ચય ફેર

વી તેમને દેશનીકાલ અથવા જન્મ ટીપની શિ-
 ક્ષા કરશે. એવી સવં કચેરી મંડળ આશા રાખે
 છે.' સીધરાજ પ્રધાનને ઘણો અકલ્પ્યાજ જન-
 ભૂતો હતો, તેથી તેનું મન સાચવવા માટે તે
 હમેશાં પેરવી કરતો. તે પ્રધાનની વા-
 તને માન સાથે કમુત્ત રાખી બોલ્યો 'એવા
 પાપીઓ માટે દેશનીકાલ નથી કારણ કે તે-
 ઓ જ્યાં જાય ત્યાં પોતાં દુષ્ટ કર્મો કરી મનુ-
 પ્ય જતીને પીડા કર્યા વિના રહે નહીં. માટે
 એવા યુનેહગારોને છોડવા એમાં મોટું પાપ છે.
 માટે તમારા વિચાર પ્રમાણે તેને જન્મટીપની
 શિક્ષા કરવી એ ઉત્તમ છે.' સધળું કચેરી મંડળ
 એકે અવાજે ખુશાલીના પોકારથી "અદલ દન
 સારી મહારાજનધીરાજ સીધરાજ જયસીંહદેવની
 જય' એમ બોલી ઉઠ્યું તેજ વખતે અમર-
 શી તથા જમોતીને કેદી દ્રેસ પહેરાવામાં આવ-
 બ્યો. અને તેઓ પોતાનાં કાળાં મોં નીચાં રા-
 ખી સભામાંથી વિસર્જન થયાં.

કુંડળીઓ.

સમજી શાણા શીખ લે, વાંચક મારા મિત્ર,
 યા સમજી સાવધ બની, વાંચી 'લાલ' ચરિત્ર;
 વાંચી 'લાલ' ચરિત્ર, પ્રીત તજી દે પરનારી,
 પરદર ગુણુકા નીચ, મુક્ત થા વ્યસન વિસારી;
 કર કિરતીની આશ, અમરશી રીતી વરજી;
 'હિમત' નિતી રાખ, શિખ લે શાણા સમજી.

સમાપ્ત.

જાહેર ખખરો.

મક્ત! મક્ત!

માત્ર પરોપકારાર્થેજ.

દાંતમંજન પાઉડર—દાંત તથા દાઢનો ગમે તેવો, દુખાવો, કળતર, તથા લોહી નીકળવું વિગેરે પીડા એકજ વખત દાંતે દેવાથી મટી જાયછે.

સુરમો—આંખે પડતી આંખ, કુલુ, કળતર, ગરમી વિગેરે દરદો ઉપર જાદુઈ રીતે કા-યદો કરેછે.

અન્ને દવાઓ જાતે અનાવેલી તથા અજ-માવેલી છે. દરેકને માટે ટપાલ અચેનો એક આનો મોકલવો.

નડીઆદ. } હોંમત એફી- } સ.	મોતીરામ મોહનદાસ. પીંપળી પોલીસ પટેલ. મુ. પીંપળી ઘોળા થઇ.
--------------------------------	---

વાણીયાવિદ્યા ભાગ ૧ લો.

ધાંતર, મંતર, જાંતર કે વશીકરણ વિગેરે વિદ્યા વાણીયા વિદ્યા આગળ કાંઈજ નથી. જેણે એ વિદ્યા સાધી તેને બીજી કોઈપણ વિદ્યાનો ખપ પડતોજ નથી. વજના કોટમાં ઘેરાએલો, દુશ્મનથી સપડાએલો, કે મોતની આણી ઉપર આવેલો, આ વાણીયા વિદ્યાથી મુક્ત થઈ શકે છે. આ પુસ્તકમાં વણીક ચરીત્રનોજ ચીતાર આપેલો છે. જે એવો રસમય છે કે ગમે તેવા દુખી માણસને પણ એક વાર ખડખડાટ હસાવી શકશે.

ફક્ત એક આનાની ટીકીટ મોકલનારને નૈયાર થએ પહોંચતી કરવામાં આવશે.

ઉત્તર સીતાહરણ નાટક.—આ નાટક ઘણું રસીક છે અને કીંમત ફક્ત રૂ. ૦-૩-૦ આના જેવી જુજ છે. તો મંગાવી દ્યો ની-

એને સીરનામેથી. ટપાલ માફ.

નડીઆદ, } હિંમતલાલ ગરબડદાસ
અમદાવાદી } ગાંધી. પુસ્તકો પ્રગટ કરી
બજાર. } વેચનાર તથા કર્મીશન એ-
જન્ટ.

જગત પ્રસિદ્ધ

કસ્તુરી જેવી અમુલ્ય દવા દુનિયામાં
કોઈ નથી.

ખાંસી, સ્વાસ, દમ તથા પુષ્ટિને
માટે.

કસ્તુરીની ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ દહાડા ૧૪ ખાધાથી વરસ
૧૦ની યુની અથવા નવી ખાંસી, દમ, સ્વાસ,
હાફલુ, શરદી, આંચકી તથા દાંતોનું દોઢે વ-

બવું, વાચાળંધ ગળાતું બેસીજવું તથા છા-
તીનો દુખાવો એ રોગોને જડમૂળથી ઉખેડી
શરીરને પુષ્ટી આપે છે. તેમ એ ગોળીઓથી
પેહેલેજ દહાડે ફાયદો થાયછે.

વાપરવાની વિગત—ડબી સાથે મળશે.

કીંમત ગોળી ૩૬ ની ડબી ૧નો રૂ. ૧
પોપ્ટેજ શુદ્ધ.

સર્વોત્તમ ધાતુ પુષ્ટીને માટે

શુદ્ધ જડ પાલાથી બનાવેલી.

કંદર્પજીવન ગોળીઓ.

એ દવાથી ધાતુનું પાતણ પડવું પેશાબ-
માં ધાતુનું જવું અને (નપુસક) નામદીમાં આ-
વી પડેલા પુરુષોને માટે કંદર્પજીવન ગોળીઓ.

એવી તો અક્ષીર છે જે માત્ર ૭ દહાડામાં
ધાતુ પુષ્ટી કરી નવી જીવાની ગક્ષી મરદીને
વધારે છે.

વાપરવાની વિગત ડબ્બી સાથે મળશે.

કિમ્મત શીશી ૧ના ૩. ૧૮ પોન્જ જીદ

દવા મળવાનું ઢેકાણું {	બનાવનાર
ડેન્સોહાલ પાસે {	વૈદ્યશાસ્ત્રી
કરાંચી. {	વાલજી લધારામ

‘વાણીયા વિદ્યા’માં જાહેર ખર્ચર છ-
પાવવા મરજી હોય તેમણે તુરતમાં લખી મે-
કલવી. યાદ રાખજો કે અમારા પુસ્તકમાં જા-
હેર ખર્ચર છપાવનારને અમુલ્ય લાભ મળેછે.
તથા દરેક પુસ્તકની એક હજાર પ્રત કરતાં
પણ વધારે નીકળે છે. ભાવ એક આને એક
લાઇન એક રૂપીયાની ૨૦ લાઇન.
સદર પુસ્તકના કર્તા.

અગાઉથી આશ્રયઆપનાર ગ્રાહકો.

નડીયાદ.

- ૧ શંકરલાલ છગનલાલ શાહ.
- ૨ અમરતલાલ માધવલાલ દેસાઈ.
- ૪ ઉમીયાશંકર ગંગાશંકર ત્રવાડી.
- ૧ મણીલાલ જ્યેષ્ઠ દોશી.
- ૨ સુનીલાલ જ્યેષ્ઠ ”
- ૧ ગાજેકલાલ નાનાભાઈ શાહ.
- ૧ ત્રિજલાલ લલ્લુભાઈ શાહ.
- ૧ મયુરભાઈ ગીરધરભાઈ પટેલ.
- ૧ રહેમત રસુલ.
- ૧ શોભાભાઈ ગોકળદાસ
- ૨ હરીલાલ છગનલાલ પંડ્યા.
- ૧ ભદ્રલાલ હરીવલ્લભદાસ શાહ.
- ૧ મોતીભાઈ નાથાભાઈ પટેલ.

- ૧ મુળજીભાઈ ભુલાભાઈ કાર્પેન્ટર
- ૧ નથુભાઈ માધવભાઈ કલાલ.
- ૧ વઢેરા જમાલ કરીમ.
- ૧ ધુળાભાઈ કીશોરભાઈ કાર્પેન્ટર
- ૧ હીંમતલાલ મગનલાલ
- ૧ ત્રીકમલાલ જીવા ભાઈ પટવા.
- ૧ પુંજભાઈ બકોરભાઈ

ભાવનગર.

૨૦ હગનલાલ હરખચંદ શાહ.

મેાગર.

૧૦ ગોશ્વામી. માધવગર નાગધગર.

ધંદોર છાવણી.

૫ વઢેરા. રહેમત નાથા.

આણંદ

૧ માણેકલાલ ત્રીભોવનદાસ

અચેસરા

૨ ગોવીંદરામ દયાશંકર માસ્તર.

મી. મોતીરામ મોહનદાસ તરફથી

પીંપળી

- ૧ રાએળશ્રી. ભીમસીંહજી ખોડાભાઈ
 ૧ „ દોલતસીંહજી ગોડભાઈ
 ૮ બાવા. લક્ષ્મીરામ વિ મોતીરામ
 ૧ ભટ. મુળશંકર કલ્યાણજી ધારકાના
 ૧ પટેલ. રણછોડ ધનજીભાઈ માણીયા.

રામપર

- ૧ રાએળશ્રી. જેસીંગજી વિ જેમલસીંહજી
 ૧ „ ભવાનીસીંહજી વિ વાઘજીભાઈ
 ૧ બા સાહેબ શ્રી. અમજીયા વાઘજીભાઈ
 ૧ કુમાર. ભટુર અનેસંગજી

૧ સુતાર. વિરજી વિલાલજી

૧ રંગારી, નારણુ વિ. માલસુર

પાટી

૧ રાઝોળશ્રી. ભોજરાજજી કૃતેસીંહજી દરબા-
૨ સાહેબ.

જીની રાજ સ્થળી

૧ રાઝોળશ્રી. પ્રભાતસીંહજી રધાભાઈ

૧ „ ગુલામસીંહજી પાતાભાઈ

નવી રાજ સ્થળી

૧ શા. કેશવજી વિ. રાગજી પોલીસ પટેલ.

રંધોળા તા. ભાવનગર

૧ ગોહેલશ્રી. હરભમજી કલ્યાણસંગજી

૧ બાવા. મોહનદાસ બળીરામ

૧૦૬

મી. જી. એન. ચોકશી તરફથી

દહેલોલ

૧ રામચંદ્ર મહારાંકર પાઠક.

૧ ઝવેરીલાલ બુલાભાઈ શાહ.

જીતપુરા

૧ ગવરીશંકર ભવાનીશંકર ત્રવાડી.

ભાવનગર

૧ સુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ ઠક્કર.

૧ સુનીલાલ છગનલાલ શાહ.

૧ ત્રીભોવનદાસ નાથાભાઈ પટેલ.

૧ નરોત્તમદાસ દુળશીદાસ શાહ.

વસો

૧ જીભાઈ ગોકળદાસ

ધરમજી

૧ લલુભાઈ નરસીંહભાઈ પટેલ.

૧૦૭

પાદરા

૧ ત્રીભોવન પુરશોત શાહ.

૧ ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ શાહ.

ધોળેરા

૧ હરીલાલ રૂઢનાથ રાઠોડ.

પાળજ

૧ પ્રાણુલાલ મોતીલાલ ભટ.

કલોલ.

૧ ગોરધન મોતીભાઈ આરોટ.

ઉમરેઠ.

૧ જસવંતલાલ ભુખણલાલ દ્વીવેદી.

ભોળાદ.

૧ જગજીન પુરૂષોત્તમ ભટ.

પલસાણા.

૧ વલ્લભરામ જ્ઞેશંકર

સોજીત્રા.

૧ દ્વારકાંદાસ જ્ઞેષ્ઠતારાંમ કાછીયા.

પીજ.

૧ નારણભાઈ બઘ્યા. પટેલ.

૧ પુરશોતમ વાવજીભાઈ પટેલ.

હાંસોટ.

નથુભાઈ તુળજીરામ હાંસોટી.

અને એ શીવાય બીજા વડોદરા કળામુ-
વનના મીત્રો.*

૧ હોરા. ગપ્પુર હસન બેટવા.

૧ મંગળ પ્રેમચંદ બાવસાર કઠલાલ.

* ઘણાં નામ મોડાં આવવાથી રહી ગ-
યાં છે.

લીલીયા મોટા

૧ જગજીવનદાસ ગોપાળજી ગાંધી.

સુરત.

૫ બાલાજી મગનલાલ શાહ.

સાયલા

૫ વકીલ. છગનલાલ ગોડીદાસ તરફથી.

૨ શાહ. જીવરાજ નીમચંદ આસિસ્ટન્ટ.

૧ „ ગુલામચંદ જેશીંગ રૂપે આસિ.

૧ „ નાગરદાસ લવજીભાઈ આસિ.

૧ „ છગનલાલ ડામર સરાફ.

૧ „ જેચંદ માણેકચંદ સ્કૉલર

૧ „ શીવલાલ હીરાચંદ આસિ.

૧ „ ઓઘડ બાવાભાઈ સરાફ.

૧ રા. રા. છોટાલાલ ઉજ્જમશી શાહ.

૧ શાહ. પોપટલાલ સોમચંદ આસિ.

સોગાસર

૧ પંડ્યા. મણીશંકર મુળજી વિદ્યાર્થી.

કઠલાલ.

૧ ભાવસાર. મંગળ પ્રેમચંદ

મુખ્ય.

૧ લલ્લુભાઈ છગનલાલ

વાડીયા.

૫ આપુલાલ હરીભાઈ શાહ.

૧ સુનીલાલ છગનલાલ બક્ષી.

૧ નરોત્તમદાસ તુલસીદાસ ..

૧ વેણીશંકર માધવજી શુક્લ.

૧ વલ્લભરામ ગુલાબચંદ: મેહેતા.

૧ વાધજીભાઈ મથુરભાઈ પટેલ.

૧ આપુભાઈ ભવાનદાસ સુતાર.

૧ ગોરધનભઈ મોતીભાઈ બારોટ.

- ૧ ખુશાલભાઈ કશનજી દેસાઈ.
 ૧ ગોપાળજી રણછોડ ,,
 ૧ કુંવરજી કૃષ્ણજી ,,
 ૧ ભગવાનજી દયાળજી ,,
 ૧ રણછોડજી લલુભાઈ ,,
 ૧ મકનજી ભીમભાઈ ,,
 ૧ હરીભાઈ ગોપાળજી ,,
 ૧ સીવભાઈ યકોરભાઈ
 ૧ મોતીભાઈ હરીશંકર જોશી.
-

હિંમત અધર્સની કુંપની.

હિંમત જોડીસમાં હરકાષ્ટ જાળના માત્ર
જોડાનથી વેચી આપવામાં આવેલું હેરજોને
માત્ર મોડલના જુરી તબ તેમજે સરજોનું ડો
ટ મંગાવી લેવું.

હરકાષ્ટ જાળના સામાન લોકામરી વેચા
યછે વેચના મોડલનારને સુંદર પોલોસા ટકા
હોતીરીટ આપશે.

એચ—૭. ગાંધી

પૂરવડા પ્રગટ કરી વેચનાર તથા કની-
શન એજન્ટ—નાડીઆત.

